TOLNA MEGYE FÖLDRAJZI NEVEI

TUDOMÁNYOS IRÁNYÍTÓ

ÖRDÖG FERENC és VÉGH JÓZSEF

KÖZZÉTETTE

HAJDÚ MIHÁLY, KIRÁLY LAJOS, ÖRDÖG FERENC,
RÓNAI BÉLA, SZABÓ JÓZSEF, VADAS FERENC

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1981

Szerkesztette

VÉGH JÓZSEF,
ÖRDÖG FERENC, PAPP LÁSZLÓ

A német nyelvi átírást lektorálta

HUTTERER MIKLÓS

ISBN 963 05 2251 9

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1981

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés 7
1. A gyűjtés története 7
2. A népi (szóbeli) nevek és az írásbeli nevek 9
3. Az anyag közzététele 11
4. A névanyag hangjelölése 12
5. A névanyag helyesírása 13

Útbaigazítás az adattár használatához 14

A rövidítések jegyzéke 16

Die geographischen Namen des Komitats Tolna 19
Hinweise für den Gebrauch der Datensammlung 21
Verzeichnis der Abkürzungen 23

Географические названия комитата Тольна 25
Как пользоваться сборником документальных данных 27
Список сокращений 28

Az anyagot gyűjtötték 31
A közzétevők 32
A községek neve betűrendben 33
A községek neve sorszám szerint 34

Tolna megye földrajzi közneveinek értelmezése 37

A névanyag 49
I. A tamási járás 51
II. A paksi járás 153
III. A dombóvári járás 235
IV. A bonyhádi járás 283
V. A szekszárdi járás 393

A német nevek német dialektológiai átírásban (Deutsche Namen in der Transkription der deutschen Dialektologie in Ungarn) 525

Mutató 578

Német mutató (Deutsches Namenverzeichnis) 811

BEVEZETÉS

1. A gyűjtés története

A Pécsi Akadémiai Bizottság kezdeményezésére Tolna megye Tanácsa 1972 decemberében határozta el, hogy Zala és Somogy megye példája nyomán összegyűjteti és kiadja a megye valamennyi helységének földrajzi neveit. A munkálatok vezetésével a megyei Művelődési Központot bízta meg. Ezzel a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Központ az országban elsőként olyan magas szintű tudományos feladat megvalósításához fogott hozzá, amilyenre eleddig még nem volt példa a megyei művelődési házak történetében. Dr. Vadas Ferenc, a Művelődési Központ igazgatója e nem könnyű feladatot munkatársai segítségével kitűnően oldotta meg. A munkálatok tudományos irányítását a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete vállalta Ördög Ferenc és Végh József személyében.

A gyűjtés és a közzététel tudományos tervét egy kisebb munkaközösség dolgozta ki. Ennek tagjai Balogh Lajos, Ördög Ferenc, Papp László, Vadas Ferenc és Végh József voltak. Az ellenőrzés és közzététel kisebb-nagyobb gondjainak megvitatásában azonban részt vettek a névgyűjtemény közzétevői: Hajdú Mihály, Király Lajos, Rónai Béla, Szabó József is. Így a Tolna megye földrajzi nevei című kötet egy jól egybekovácsolódott és összehangolódott lelkes és szakértő gárda munkája, akárcsak a somogyi kötet is. E kis társaság nemcsak a felelősséget érezte munka közben, és vállalja az olvasó előtt, de az érdem és az elismerés is mindnyájukat illeti.

Az egész megye névanyagát felölelő kiadványon kívül 1967-ben Mező András közzétételében megjelent Szabolcs-Szatmár megyéből a baktalórántházi járás anyaga (e megyében a gyűjtést és kiadást a debreceni egyetem és a nyíregyházi tanárképző főiskola magyar nyelvészeti tanszéke irányítja), 1970-ben Pelle Béláné közzétételében a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványaként megjelent Heves megye földrajzi nevei. I. Az egri járás, és 1975-ben szintén megjelent a II. A füzesabonyi járás (a Heves megyei gyűjtési munkálatok irányítója szintén a Nyelvtudományi Intézet). 1974-ben megjelent Somogy megye földrajzi nevei című kötet. Az eddig megjelent kiadványokat a szakemberek elismeréssel fogadták. Elmondhatjuk tehát, hogy kialakultak nálunk a földrajzi nevek gyűjtésének korszerű módszerei. Ennek ellenére minden megyében, ahol a gyűjtés megkezdődik, tanácskozásokra van szükség, mivel más és más keretekben történik a szervező és gyűjtőmunka. Az ellenőrzést és a közzétevést végző gárda is igyekszik módszerét finomítani, még jobbá tenni. Tolna megye helynevei gyűjtésének és közzétételének megtervezése azért is okozott új gondokat, mert e megyében többféle nemzetiség alakította ki a ma élő névanyagot. Ismeretes, hogy a törökök kiűzése után e megyébe nagy tömegben érkeztek német telepesek. Így a megye 108 falujából 56 német anyanyelvű volt. A második világháború végén bukovinai székelyeket (csángókat) sodort ide a történelem vihara. 1946-ban pedig a felvidéki magyarok közül többen is

itt találtak új lakóhelyükre. Első perctől kezdve úgy éreztük, hogyha más megyékben is igyekeztünk a nem magyar lakosságú falvak névanyagát — elfogultság nélkül — a valóságnak megfelelően (bár magyar fonetikus átírással) feljegyezni, különösen fontos feladatunk ez Tolna megyében. Ez a kötelezettség azonban munkánkat is nehezebbé tette. A különféle nemzetiségek egymás mellett élése a névadásra is hatással volt. A gyűjtőnek és az ellenőrzőnek (közzétevőnek) még nagyobb gonddal és fáradsággal kellett munkáját végeznie, nehogy fontos adatok, névváltozatok, hangtani variánsok kimaradjanak.

A gyűjtési útmutatót az eddigi tapasztalatok figyelembe vételével Vadas Ferenc állította össze. Ugyanő toborozta a gyűjtőket. Ez azért is sikerülhetett jól, mert Vadas Ferenc az egész megye pedagógusait jól ismerte. A Tolna megyei gyűjtés sikerének másik biztosítéka az volt, hogy — az eddig gyűjtési feladatot vállaló megyék gyakorlatának megfelelően — a gyűjtést nemcsak elindította a megyei tanács, hanem kezdettől fogva a munka befejezéséig támogatta is. Dr. Gyugyi János általános megyei tanácselnökhelyettes körlevelet küldött a községi tanácsok, valamint a termelőszövetkezetek elnökeinek, az állami gazdaságok igazgatóinak, az erdőgazdaságok vezetőinek, és egyben ebben a gyűjtés támogatását kérte. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a kitűnő szervezési munka eredményeként a földrajzi nevek gyűjtése az első perctől kezdve közügy volt a megyében.

A gyűjtésre vállalkozó pedagógusokat és más önkéntes munkatársakat 1973 tavaszán egy-egy napos kiképző tanfolyamra hívtuk össze. A gyűjtők már előre megkapták és tanulmányozhatták a gyűjtési útmutatót, továbbá a belterületi és a külterületi gyűjtési lapot. Az értekezleten kézhez kapták még a gyűjtők az OFTH által rendelkezésünkre bocsátott 1 : 10000 méretű kataszteri térképek fénymásolatát. E tanfolyamokat a névanyag leendő közzétevői: Hajdú Mihály, Király Lajos, Ördög Ferenc, Rónai Béla és Szabó József vezették. Az első összejövetelen megjelent Végh József is, mindegyiken részt vett Ördög Ferenc és Vadas Ferenc. A délelőtti órákban a gyűjtés módszerét beszélték meg a tanfolyam vezetői a gyűjtőkkel, meggyőződtek arról, hogy mindenki megkapta-e az összes gyűjtési segédletet. Délután pedig a tanácsházán és a terepen végzendő munkákkal ismerkedtek meg az önkéntes munkatársak. A szakképzett vezető a kataszteri térképek neveinek kiírásán kívül a belterületi és külterületi nevek gyűjtési módjával is megismertette a munkálatok végzőit. Így közvetlen kapcsolat alakult ki a gyűjtők és az ellenőrzők (közzétevők) között.

Az önkéntes munkatársak általában jó munkát végeztek. A közzétevők a névanyag mennyiségét az ellenőrzés során azonban bővítették, gazdagították. Azokban a községekben, ahol az önkéntes gyűjtő nem végzett eléggé gondos feljegyző munkát, és az ellenőrzőnek alapos kiegészítést kellett végeznie, ott az önkéntes munkatársak neve mellé kiírtuk gyűjtőként az ellenőrző nevét is.

A gyűjtés Tolna megyében is nagyjában azzal a módszerrel történt, ahogy eddig (Zalában, Somogyban, Vasban stb.). A német és kis számú déli szláv nemzetiségű falvakban pl. nemcsak a német, hanem a betelepült magyar (bukovinai székely, felvidéki) adatközlőket is megkérdeztük.

Az alábbiakban a gyűjtés, illetőleg a kiadvány főbb tudományos és elvi kérdéseiről számolunk be röviden.

2. A népi (szóbeli) nevek és az írásbeli nevek

Eddigi kiadványainkban és más beszámolóinkban elmondtuk és tüzetesebben kifejtettük, itt most csupán megismételjük, hogy vállalkozásunk elsődleges célja a ma élő népi (szóbeli) névanyag lehetőleg teljes összegyűjtése és közkinccsé tétele, figyelembe véve természetesen a rokon tudományok (a néprajz, régészet, település-, művelődés- és gazdaságtörténet), továbbá a kartográfia legfontosabb és általunk teljesíthető kívánalmait is. Ebben a szellemben készültek gyűjtőíveink és útmutatónk Zalában, tehát lényeges változtatást nem vezettünk be Tolna megyében sem, és ezen a jövőben sem kívánunk változtatni.

Előkészítő tanfolyamainkon hangsúlyoztuk, hogy lehetőleg a teljes névanyagot jegyezzék fel gyűjtőink, és a neveket megközelítő pontossággal kössék is helyhez. Névtudományi szempontból nagyon fontos, hogy az élő névanyag abban a morfológiai szerkezetben és abban a hangalakban kerüljön be adattárunkba, ahogy az a helybeli parasztság körében használatos. Úgy gondoljuk, hogy a név morfológiai pontossága, illetőleg a névváltozatok feljegyzése és közzététele más tudományok szempontjából is hasznos.

A nem magyar adatközlők neveit olyan munkatársak gyűjtötték, illetőleg olyan pedagógus (vagy értelmiségi) közreműködők segítségével örökítették meg gyűjtőink, akik az illető nemzetiségi nyelvjárást beszélik is. A német nevek közzétételével lejjebb részletesen foglalkozunk.

Zalai kiadványunkban közöltük a színes kataszteri birtokíveken levő neveket, az ún. kataszteri neveket. E nevek segítették a gyűjtőket a nevek helyhezkötésében, olykor a kutatókat a nevek megfejtésében. Somogy megyei kiadványunkban ezen felül közöltük a történészek tanácsára és kívánságára az 1852-ben készült kataszteri térkép, a Somogy megyében croquis-knak nevezett térképek anyagát is, továbbá a múlt század végén hatósági rendeletre készült Pesty Frigyes-féle gyűjtés névanyagát és végül a Balaton melléki községekben Jankó János, a kiváló néprajztudós névanyagát (A Balaton melléki lakosság néprajza. Budapest, 1902.).

Somogy megyei kiadványunkat a szakemberek elismeréssel fogadták, igyekszünk tehát az ott kialakított közzétevői elveket tolnai kötetünkben is alkalmazni. Tolna megyében is a népi névanyagon és a még több helyen használatos színes kataszteri térképek nevein kívül közöljük az 1850-ben vagy az 1850-es években, tehát a nagy tagosítás és földrendezés előtt készített gazdagabb névanyagot tartalmazó régi kataszteri térképek neveit is. E neveket dr. Braun Sándorné, a Tolna megyei Levéltár munkatársa írta ki. Fáradozásáért fogadja ezúton is köszönetünket!

A Tolna megyei Levéltárban az 1850-es évekből, többnyire az 1853—56 közötti években készült kataszteri térképek nevei egy levéltári egységben (fundusban) szerepelnek az 1860-ban vagy az 1860-as években készített kataszteri térképekkel. A levéltár dolgozója, ha a fundusban két térkép szerepelt, mindkettő neveit kiírta. Közzétevőink ezt az anyagot átvették, a levéltárban azonban ellenőrizték a nevek kiírását, megállapították a térképek készítésének pontos idejét. Ezenkívül kiírták a kutak és malmok neveit is. E régi kataszteri térképek rövidítésére a C. betűt használjuk (mert Somogyban e térképeknek Croquis volt a hivatalos nevük), de minden községben jelezzük e régi kataszteri térképek évszámát is.

Az 1850-es és az 1860-as években a kataszteri térképeket többnyire magya-

rul kevésbé jól tudó német és cseh indzsellérek készítették. Így az egyébként nagyon gondosan készített és jól olvasható térképekre Tolna megyében is felkerültek a rosszul hallott és meg nem értett nevek. Például 91/182. *Temetőitábla* [C. *Temeti úgy a majornak alul]*, 48/231. *Banya-hegy* [C. *Bányahegyi d]* stb. Az eltorzított nevek közül sok átkerült a későbbi kataszteri térképekre is.

Néhány községben az 1852-ben, illetőleg az 1860-as években készült térkép elveszett vagy megsemmisült. Ilyen esetben a XIX. század második feléből (rendszerint az 1880-as évekből) származó kataszteri térképek névanyagát vették fel közzétevőink. Ezeknek a jele viszont már K., mellettük azonban indexszám áll. A térképek készítési évét az adattár utolsó előtti bekezdésének végén találja meg az olvasó.

A népi nevek (szóbeli nevek) és a kataszteri térképek nevei olykor megegyeznek egymással, ilyenkor mi kötetünkben ~ (tilde) jellel utalunk az azonosságra, de előfordul, hogy még a név hasonló ugyan, de a kataszteri térképek neveinek szerkezete más, mint a népi neveké. Az sem ritka, hogy olyan név szerepel a kataszteri térképeken, amelyhez hasonló nincs a népi (szóbeli) nevek között.

Az írásbeli neveket (így a kataszteri térképek neveit is) eddigi kiadási gyakorlatunk szerint szögletes zárójelben tesszük közzé.

Ugyancsak szögletes zárójelben szerepelnek a belterületen a mai hivatalos utcanevek. Ezeket a neveket a parasztság, ha ismeri is, ritkán használja. Inkább írásbeli nevek, népi neveknek, szóbeli neveknek csak akkor tekinthetjük, ha a falusi lakosság is használja őket.

A külterületi lakott helyeket szintén felvettük adattárunkba. Ezeket itt Hn. rövidítéssel jelöljük. Maga az adat a Magyarország helységnévtára 1967. c. műből származik.

Szögletes zárójelben közöljük végül a múlt század végén hatósági rendeletre a község akkori vezetői, tanítói, lelkészei stb. gyűjtötte Pesty Frigyes-féle anyagot is.

A Pesty Frigyes-féle anyag közzétételének a gondjait itt nem ismételjük meg, mert ezt Somogy megye földrajzi nevei című (Bp., 1974.) kötetünkben bővebben kifejtettük (lásd 8—10), itt csupán az efféle nevek szerkezetének a helyes értelmezésére az alábbiakat idézzük a somogyi kötet bevezetőjéből: „A Pesty-féle gyűjtésekben nem könnyű eldönteni, hogy a csoportosító szót *(domb, hegy, dűlő, szántó* stb.) mely nevekhez kell, illetőleg lehet hozzátenni, hogy megkapjuk az akkor járatos névalakot. Kiadványunkban az utóbb jelzett névelemet csak akkor tettük ki r ö v i d í t v e (l. a rövidítések alatt), ha a névelem az eredeti kéziratban is ki volt írva. Ha a Pesty-féle kéziratból nem állapítható meg biztosan, hogy a c s o p o r t o s í t ó s z ó n é v e l e m - e v a g y s e m, akkor a v e z é r s z ó t a n t i q u a b e t ű v e l s z e d e t t ü k, é s e l é j e v e s s z ő t t e t t ü n k" (i. m. 9). Tehát például 48/160. P. *Csucshegyi,* d azt jelenti, hogy a *Csucshegyi* név a dűlők vezérszó után fordul elő, és így a *dűlő* szó a névhez is tartozhatott, de mivel ez nem biztos, a rövidítés nincs kurzívalva. A nevek szerkezetének bizonytalansága a Pesty-féle gyűjtésben valószínűleg a gyűjtési utasítások ki nem elégítő voltából származik. A gyűjtők a csoportosító szókra sokszor *-i* melléknévképzős alakban feleltek. A Magyar Királyi Helytartótanács Budán 1864. február 21-én kelt felhívásához mellékelt kérdőív 7. pontja például így kezdődik: „A község határában előforduló többi topographiai nevek, például: mező, dűlő, szántó, forduló, legelő, kaszáló, sivatag . . ." stb. Aligha járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy szinte a kérdőív kitöltőjétől függött, milyen szerkezetben írta le a neveket:

ahogy használták, vezérszókkal (dűlő, legelő stb.) vagy vezérszók nélkül, sok esetben szemlátomást csonkán (vö. Gaál Attila—Kőhegyi Mihály, Tolna megye Pesthy Frigyes névtárában. Anyagközlés. In: A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum évkönyve 1971—1972. 274). Pesty Frigyes elsősorban a szóbeli nevek lejegyzését kérte, de „a hol szóbeli adatok kifogynának, ott a hivatalos és hiteles okmányok is még bő forrásul szolgálnának" (i. m. 275).

A Pesty-féle gyűjteményben a népi (szóbeli) nevek nem különülnek el az írásbeliektől. Éppen úgy, mint a nevek eredetére vonatkozó népi magyarázatok sem választódnak el az írásos adatoktól. A Pesty-féle nevek 70—80%-a a mai népi emlékezetben még megvan, de szerkezetileg és hangalakilag is nagy a különbség köztük. Ennek oka nem az, hogy a név szerkezete, esetleg hangalakja változott meg száz esztendő alatt, hanem az, hogy a gyűjtők nem értették meg pontosan Pesty elgondolását, és a neveket nem abban az alakban jegyezték fel, ahogy a parasztok használták. Másrészt Pesty sem hívta fel a figyelmet a népi és az írásbeli nevek közti különbségre. Somogyi kötetünkben is jeleztük már, hogy a mai nevek alapján nem tartjuk helyesnek a Pesty-féle gyűjteményben szereplő nevek szerkezetének és hangalakjának kikövetkeztetését. Mi e neveket abban a formában igyekszünk visszaadni, ahogy az eredeti forrásban találtuk. Noha a Pesty-anyag kiírói nagy gonddal és fáradságot nem kímélve törekedtek a nevek morfológiai szerkezetének megállapítására, illetőleg a kéziratban talált alak közlésére, ez alkalommal is figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy a Pesty-féle neveket a morfológiai szerkezet és a hangalak szempontjából kellő óvatossággal és fenntartással kezeljék.

Pesty Frigyes Tolna megyei anyagát Gaál Attila és Kőhegyi Mihály kezdte közölni „A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum évkönyvé"-ben (270—332). Az itt található falvak (Agárd, Alsónyék, Báta, Bátaszék, Bikács, Izmény, Bonyhád, Bölcske, Csibrák, Decs, Diósberény, Dombóvár, Döbrököz, Dunaföldvár) neveit e kötetből vettük át, a többi helység neveinek kéziratos anyagát pedig rendelkezésünkre bocsátották. Gondos munkájukért és segítségükért fogadják köszönetünket.

3. Az anyag közzététele

A nem szakemberek által gyűjtött névanyagot és az azokhoz fűződő magyarázatokat nyelvész szakemberek íróasztal mellett és a helyszínen is ellenőrizték. Ez alkalommal az ellenőrzők a nevek számát is növelték. Gyűjtési utasításainkban nyomatékosan felhívtuk munkatársainkat, hogy jegyezzék fel az adatközlőknek a névre vonatkozó objektív magyarázatait, felvilágosításait. Jóllehet ellenőrzéseink során nyelvészeink ezen magyarázatokat is tanulmányozták, minden egyes magyarázatnak a valóságértékéért sem a közzétevők, sem a szerkesztők nem vállalhatnak felelősséget. Ezek elbírálása a kutatás feladata. A nevekhez fűződő hiedelmek, folklór-közlések, falumondák is csak tartalmuk szerint népiek, a gyűjtő, illetőleg a közzétevő tömör fogalmazásában adjuk meg őket. A falucsúfolókat és a nevekhez fűződő dalokat dőlt betűkkel szedettük, ha a gyűjtő szó szerint jegyezte fel őket.

A magyar nyelvi névanyag és a magyarázatok közlésében a közzétevő gárda már kitaposott úton jár. Korántsem tartjuk még megoldottnak a nemzetiségi

és a vegyes lakosságú községek, tehát a nem magyar adatközlők névanyagának a közlését. Zalai és somogyi kötetünkben magyar fonetikus átírással tettük közzé a német és a szerb-horvát névanyagot. Természetesen nem törekedtünk a hangtani finomságok jelölésére. Amint feljebb már említettük, a feljegyzéskor és az ellenőrzés alkalmával is igénybe vettük olyan pedagógusok és más értelmiségiek segítségét, akik az illető nyelvjárást beszélik vagy ismerik. A magyar fonetikus átírást természetesen csak a magyart ismerő külföldiek, kutatók értik meg. Tolna megyében felmerült az a kívánság, mivel sok községben német az őslakosság, tegyük közzé a német adatközlők adatait a német dialektológiai átírás szerint is. Az Akadémia Névtudományi Munkabizottsága is foglalkozott a kérdéssel. A bizottságnak az volt az álláspontja, hogy helynévgyűjteményeinket mi elsősorban magyar tudósaink, kutatóink számára készítjük el, tehát a nemzetiségi, így a német neveket is mindenképpen a magyar ábécé betűivel kell közzétenni. De hozzájárult a bizottság ahhoz, hogy a Tolna megyei német neveket függelékként a német dialektológia betűrendszere szerint is megadjuk. Az olvasó tehát a német nemzetiségi (vagy volt német nemzetiségi) községekben a német neveket a német dialektológia jelrendszerében átírva is megtalálja. A német neveknek a német dialektológia gyakorlata szerinti átírását Hutterer Miklós ellenőrizte.

A német nevek jelentését közzétevőink nem adják meg. A névgyűjtemény használóit e nevek értelmezésében némileg segítik a régi és az újabb kataszteri térképek nevei. A felszínre, a művelési ágra utaló jelzéseket, a nevekhez fűződő objektív tárgyi magyarázataikat és a folklór-közléseket is csak a magyar ábécé betűi szerinti átírással készített névgyűjteményben adjuk, a német átírásban készítettben takarékossági okokból már nem ismételjük meg őket németül.

A német átíráson kívül — a külföldi kutatók kedvéért — a német nevek mutatóját függelékként külön megadjuk. A mutató a német neveket, amennyiben elemei érthetőek, felismerhetőek voltak, mai német köznyelvi formában adja meg. A nem elemezhető neveket azonban a mutató is csak nagyolt fonetikus átírásban közli, nehogy a nevek esetleges helytelen értelmezésével a kutatást káros irányba terelje.

4. A névanyag hangjelölése

Jelen kötetünk hangjelölése l é n y e g é b e n megegyezik a zalai, a somogyi és a hevesi kötetek hangjelölésével, tehát mi is az Akadémia Nyelvtudományi Munkabizottsága által az önkéntes gyűjtők számára elfogadott hangjelölési útmutatót alkalmaztuk (l. Nyr. XCIV, 94—8).

Hogy az olvasónak e kötet használatakor ne kelljen sem a fenti cikkhez, sem a korábbi kötetek bevezetőjéhez fordulnia, a legfontosabbakat megismételjük.

1. A fenti útmutató a nyelvjárási hangjelölést egyszerűvé kívánja tenni, amiből elsősorban az következik, hogy ahol lehet, a köznyelvi helyesírást alkalmaztuk. Nem jelöljük a köznyelvivel megegyező hasonulást, a ragozott és képzett szavakat is elemeik helyesírását megtartva írjuk függetlenül attól, történt-e összeolvadás, nyúlás. Ezt annyival inkább tehetjük, mert a ragozott és képzett szavak ejtésmódja — az $l + j$ hangkapcsolat kivételével — az egész országban egységes. Az így feljegyzett szavak ejtésmódjának megállapítása magyar ember számára nem jelent gondot. Tehát mi is *utja, kutja, rétje, fődje* alakokat írtunk. A *vőggye* alakot azonban a félreértés elkerülése végett a ki-

ejtésnek megfelelően közöltük. Ugyancsak fonetikusan tesszük közzé a *jeddző* nevet is, mert a köznyelvi helyesírással írt *jegyző*-ből ez egyértelműen nem következtethető ki.

2. Ha a névelemek értelme, jelentése nem világos a mai nyelvérzék számára, akkor fonetikusan írjuk a szót.

3. Feltüntetjük: a) a zárt *ë* hangot *(Mestërfőd)*; b) a pótlónyújtásos eredetű hosszúságokat *(Āsó-dülő, Ēső-tábla)*; c) a magán- és mássalhangzók hosszúságát és rövidségét *(Tanittófőd)*; d) az *ö*-zést *(Kendörfőd)*; e) a köznyelvi helyesírással *ly*-nal jelölt hang értékét *(Házhelek, Gójavőgy)*.

4. Ezen a módon jegyeztük le a nemzetiségi adatközlőktől gyűjtött és általuk használt német nyelvi neveket is, de a magyar labiális *a* helyén ejtett illabiális *ȧ*-t is jelöltük *(Pȧktërhȧusz)*. Több falu számos adatában — föltehetően elmagyarosodásuk következtében vagy településtörténeti okokból eredően (vö. Hutterer Miklós, A magyarországi német népcsoport. In: Népi kultúra — népi társadalom. Bp., 1973. 96—107) — az *eu* diftongus helyén *ȧ*-t, illetőleg az illabiális *ȧ* helyén labiális *a*-t is hallani *(Cigájnërkacc)*.

Itt szeretnénk nyomatékosan felhívni germanistáink figyelmét arra, hogy ezeket az adatokat h a n g t a n i kérdések eldöntésénél ne perdöntőknek, csupán figyelemfelhívóknak tekintsék.

5. A névanyag helyesírása

Mivel a Magyar Nyelv LXXI. évfolyamának a 347—9. lapjain Végh József összefoglalta a földrajzi nevek helyesírásának a l e g f o n t o s a b b alapelveit, és cikke e kötet szerkesztőinek és közzétevőinek az álláspontját is tükrözi, szükségtelennek látjuk ezt e bevezetőben megismételni.

Annyit azonban megemlítünk, hogy a nevek helyesírása c s a k v i s z o n y l a g e g y s é g e s é s k ö v e t k e z e t e s*. Ez részben azzal magyarázható, hogy közzétevőink nem egyöntetűen jártak el. Másrészt a szerkesztőknek is több esetben nehéz volt eldönteniük, hogy az illető nevet hogyan írják. Eddigi kiadványainkban a mutatóban az írásbeli neveket (Croquis, Pesty-névgyűjtemény, kataszteri térképek) igyekeztünk a mai helyesírás szabályai szerint megadni. Ez azonban nem mindig sikerült, és nagyban növelte a következetlenségek számát. Tolnai kiadványunk mutatójában (az ún. történeti: régi és újabb kataszteri, Pesty-féle) a neveket az eredeti helyesírás szerint közöljük, két leütéssel (egy quirttel) beljebb szedetjük, hogy az olvasó figyelmét felhívjuk.

*A kötet korrigálása közben sok gondot okozott a szerkesztőknek, hogyan írjuk: kötőjellel vagy egybe a *tanya*, a *major*, továbbá a 'tanyaközpont, major' jelentésű névelemeket. Eddigi helynévkiadványainkban ezeket kötőjellel írtuk. A helységnévtár azonban — függetlenül attól, hányan laknak a külterületi lakóhelyen — egybeírja őket. Azt is figyelembe vettük, hogy a Kartográfiai Vállalat által kiadott Magyarország földrajzinév-tára II. című kiadványokban az ilyen típusokat a szerkesztők egybeírták. A közzétevőkkel folytatott tanácskozások után abban egyeztünk meg, hogy a fenti névelemeket eddigi gyakorlatunknak megfelelően továbbra is kötőjellel írjuk, ámde ha a népi név a helységnévtárban is szerepel, akkor mi is egybeírjuk őket. Tolnai kötetünkben a fent említett névelemek 70—80%-a egybeíródott. Példák: 98/128. *Szél-tanya* Ép. Széll nevű tulajdonosáról, de 14/287. *Fiolatanya* [Hn ~]; 100/143. *Aszkó-major* S sz. A földterület alakjáról, de 87/142. *Jánosmajor* [K. Hn. ~]; 77/547. *Kardos-puszta* M. Volt tulajdonosáról, de 30/121. *Andráspuszta* [Hn. ~]. — Amennyire lehetett, a mutatóban is ezt az eljárást követtük.

A kézirat szerkesztésének idején ülésezett az Akadémia Helyesírási Bizottságának az az albizottsága, amely a földrajzi nevek írásában kíván kisebb változtatásokat végrehajtani. Hőnyi Ede az egyik ülésen javasolta a kötőjel elhagyását olyan esetekben, ahol ez a névelemek tagolása szempontjából zavaró. Végh József, aki az újabb magyar helynév-gyűjtemények helyesírását — Papp Lászlóval tanácskozva — kialakította, már a jelen Tolna megyei kiadványban is alkalmazta e szabályt. L. pl. 102/210. *Kis Lidi ág.*

A német nyelvi földrajzi nevek helyesírását a Der grosse Duden 15. kiadása (Leipzig, 1964.) alapján az alábbiakban foglaljuk össze.

a) A köznévi utótagot *(-brunnen, -gasse, -flur, -weg* stb.) egybeírjuk az előtaggal akkor is, ha az tulajdonnév; pl. 53/32. n. *Rajnisprune,* 55/23. *Lépszékászé.*

b) A német helyesírási szabályzattól eltérően a melléknévi előtagot a köznévi utótaggal egybeírtuk: 55/64. n. *Hégyëzervág;* továbbá egybeírtuk az *Unter den Linden* típusú neveket; pl. 51/80. n. *Tálunrmvëg* [K. *Juh h],* mert a német nyelvi nevek lejegyzésekor, illetőleg ellenőrzésekor — különösen német kataszteri név hiányában — nehezen hámozható ki a köznyelvi német alak (Tal unter dem Weg), nem is beszélve arról, hogy tagjaik külön szóba való írásával nemegyszer még a német anyanyelvűek számára is értelmetlen hangsort kapnánk.

c) A *Karl-Marx-Stadt* típusú nevekben a tulajdonnévi elemek közé mi is kötőjelet tettünk; pl. 53/49. sz. *Tót-Klámbäuer-khäpële,* de a német dialektológiai gyakorlatnak megfelelően a köznévi utótagot mi kis kezdőbetűvel írjuk.

*

Végezetül a közzétevők nevében is megköszönjük a 786 adatközlőnek, a gyűjtőknek, a szakfelügyelőknek, a művelődési házak igazgatóinak, a községi tanácsoknak, az állami gazdaságok igazgatóinak, az erdőgazdaságok vezetőinek, Tolna megye Levéltárának, az Országos Földügyi és Térképészeti Hivatalnak, a Tolna megyei Földhivatalnak, a Babits Mihály Megyei Művelődési Központnak és Tolna megye Tanácsának a sok szíves segítségét, a munkálatokban való közreműködését.

ÚTBAIGAZÍTÁS AZ ADATTÁR HASZNÁLATÁHOZ

Az adattár tudományos célokra készült, tehát szűkszavú. Amint ezt már korábban is említettük, a történeti vonatkozásokat, a népetimológiákat és egyéb népi felviágosításokat is csak röviden közöljük.

Az első bekezdés a község népi (szóbeli) nevét, *hol, honnan, hová* kérdésre felelő határozó ragos és *-i* melléknévképzős alakját közli. Ezek után a szögletes zárójelben az első kataszteri térképeken (jele: C.), a színes kataszteri térképen (jele: K.) és Pesty Frigyes gyűjtésében (jele: P.) szereplő alakokat találja az olvasó. A nemzetiségi (vagy volt nemzetiségi) települések esetében a szögletes zárójeles alakok után, azoktól vesszővel elválasztva a falu nevének német nyelvi alakja áll ragtalan alakban. Az elöljárószós és *-er* képzős alakokat germanisztikai szempontból szükségtelennek láttuk közzétenni. Ebben a bekezdésben adjuk meg a

község területének és lakosságának a számadatait az 1967-es Helységnévtár alapján, továbbá az itt található esetleges községösszevonásra utaló közléseket is. Ezután a falu nevére, annak eredetére, korábbi helyére vonatkozó közlés, illetőleg népi névmagyarázat olvasható. Ha ezek a közlések Pesty gyűjtéséből származnak, előttük — itt is és a továbbiakban is — P. betű áll. Ugyancsak itt található a falucsúfoló név vagy mondóka is (rövidítése: Fcs.). A nemzetiségi (német) falvak esetében a bekezdést az 1945 utáni betelepítés adatai zárják.

A második bekezdés nyújtja a belterület neveit (amiket a térképen szaggatott vonal fog közre), a harmadik a külterületéit. A sorszám után következik a terület, földrajzi pont stb. népi (szóbeli) neve (és változatai). A változatok közé kettőspontot tettünk, és amelyik név a gyakoribb használatú, az áll elöl. Volt német nyelvi vagy vegyes falvak esetében a magyar név (nevek) után ugyancsak kettőspont áll, amit az n. betűvel jelzett, a németek által használt (vagy egykor használt) név követ. Például: 76/86. *Borbéj-tanya :* n. *Pâlcmíl.* A magyarok által használt név előtt nem áll semmiféle rövidítés. A népi (szóbeli) név, illetőleg változatai után szögletes zárójelben az írásbeli név következik. Belterületen az utca, tér, köz stb. hivatalos neve, külterületen pedig a dűlő, út, forrás, gödör stb. ún. történeti neve.

Ez utóbbihoz tartoznak a következők: a) az 1852-ben (vagy ekörül) és az 1860-ban (vagy ekörül) készült első kataszteri térképek nevei (jele: C.); c) a színes, jelenleg is használt kataszteri térképek nevei (jele: K.) és végül c) Pesty-féle adatok (jele: P.). Néhány esetben (lásd 29., 38. stb. számú falvakat) egyéb XIX. századi térképek neveit is fölvették a közzétevők főleg azért, hogy a fenti falvakban ezzel pótolják az *a)* pontban elveszett térképek adatait.

Az egytagú (népi) szóbeli névnél megadjuk a *hová* kérdésre felelő alak végződését is, pl. 76/65. *Kupulla -ra,* 48/240. *Csihar, -ba.*

Ha az írásbeli név (a hivatalos utcanév, a kataszteri térképek és az 1967. évi Helységnévtár adata, továbbá a Pesty-féle név) a szóbeli névvel megegyezik, csupán kis hangtani, főleg pedig helyesírási különbséget mutat, akkor a népi (szóbeli) nevet nem ismételjük meg, hanem az azonosságra utaló tilde [~] jelet alkalmazzuk. Pl. 106/184. *Gyöngéd* [C.K.P. ~]. Ha félreértés fordulhat elő, akkor kiírtuk a szögletes zárójelben újra a nevet. Pl. 48/207. *Igyenës* [K. *Egyenes].* A szögletes zárójelben levő tilde jel [~] mindig a népi (szóbeli) névre vonatkozik. Ha a népi névnek több morfológiai változata van, továbbá ha magyar nyelvi neve mellett német nyelvi neve is van (ez utóbbi adat jele: n.), akkor a tildével való rövidítés jelét nem alkalmazhatjuk. Például: 54/29. *Temető utca : Tisza utca [Tisza u];* 81/51. *Kendörös :* n. *Hänëstike* [C. *Kenderes].* De nem alkalmazhatjuk akkor sem, ha a magyar és német nyelvi dűlőnek a nemzetiségi (volt nemzetiségi) falvakban kettős (magyar és német) kataszeri neve van. Például: 55/60. *Kukoricás :* n. *Kukruckrényjë* [C. *Kukurutzgründl* K. *Kukoricás : Kukurutzgründl].*

Az írásbeli névanyagban belterületen az utcát és az utat, továbbá külterületen a felszínformára, illetőleg művelési ágra utaló *hegy, völgy; szőlő, rét* stb. közneveket rövidítettük. Nem csupán helykímélés végett használtuk e rövidítéseket, hanem azért is, mert az írásbeli anyagban bizonytalan egyes köznévi elemek írásmódja; pl. *szőlő, szöllő, szőllő, út, ut* stb.

Ha a Pesty-névanyagban vagy egyéb írásbeli anyagban a felszínformára vagy művelési ágra utaló második, harmadik elem hozzátartozik a névhez, akkor ezt rövidítve bár, kurzívan szedetjük; pl. 19/164. *Öreg-hëgy* [C. K. *Kónyi h],* 41/101. *Récsei-szilvás* [C. P. *Szilfás vö]* stb.

Ha azonban a kategorizáló szó nem tartozik a névhez, akkor a felszíni formára, illetőleg a művelési ágra utaló rövidítés előtt vesszőt tettünk; pl.: 45/22. [C. *Keritett irtás,* sz], 1/120. *Körtefai-dülő* [C. ~ K. *Körtefai* P. *Kétkörtefai d,* sz]. Ez utóbbi példánkban azért tettünk az antikvával szedett „sz" betű előtt vesszőt, hogy jelezzük: a közzétevők olvasata szerint a szántóra utaló „sz" valószínűleg nem tartozhat a névhez.

Ha az írásbeli anyagban a második elem külön volt írva, akkor azt rövidítettük; pl. 4/155. P. *Mozsé h.* Ha azonban az írásbeli anyagban a második névelem egybe van írva az elsővel, akkor ezt a téves olvasatok elkerülése végett nem rövidíthetjük; pl. 44/208. C. *Határhegy.*

A következő adat: „22/243. *Kis-Tád, -ra* [C. ~ *i,* sz K. *Kis dád* P. ~, e] Ds, e, sz" így olvasandó: a szóbeli név *Kis-Tád,* a hová kérdésre felelő határozóragos alakja *Kis-Tádra,* a C-vel jelölt kataszteri térképeken *Kis-Tádi* alakban szerepel a név, az utána álló, vesszővel elkülönített és antikvával szedett „sz" betű azt jelenti, hogy szántó, de e szó a közzétevő véleménye szerint nem tartozhatott a névhez; ha a községi tanácsnál levő színes kataszteri térképen e terület neve *Kis dád,* Pesty gyűjtésében pedig *Kis Tád,* akkor a Pesty-féle névben az utána álló e (= eredő) nem tartozhatott a névhez, jóllehet e vezérszó alatt szerepel.

A nemzetiségi (német) községekben a kataszteri térképek általában a dűlők magyar és német nevét is tartalmazzák. Természetesen mi is ennek megfelelően közöljük őket. A magyar és a német név közé kettőspontot tettünk; pl. 64/70. *Csalogányi-rétek :* n. *Untërvízë* [C. *Vogelstanger Wiesen* K. *Csalogányrétek : Vogelstanger Wiesen].* Olvasata: A *Csalogányi-rétek* nevű dűlőt a németek *Untërvízë*-nek mondják (mondták), a C.-vel jelöltnek a térképen *Vogelstanger Wiesen* a neve, a K.-val jelöltön pedig *Csalogányrétek* és *Vogelstanger Wiesen* áll.

A szögletes zárójel után az eddigi köteteink gyakorlata szerint következnek nagybetűvel a felszíni formára utaló rövidítések, kisbetűvel pedig a művelési ágra vonatkozók.

Ezután adjuk meg az adatközlők tárgyi közléseit, névmagyarázatait, mondáit, hiedelmeit, rövidített alakban.

Az ellenőrzők igyekeztek megállapítani, hogy az írásbeli nevek közül melyet ismernek és melyet nem ismernek az adatközlők. A negyedik bekezdésben tehát az adatközlők által nem ismert neveket közöljük. E szakasz végén jelezzük a felhasznált kataszteri térképek készítési évét is.

A névgyűjtemény után megadjuk a gyűjtők és az adatközlők nevét is, sőt ez utóbbiak életkorát is feltüntetjük. Mivel az adatközlők parasztok, foglalkozásukat nem jelöljük.

Ördög Ferenc—Végh József

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

1. A művelési ágak, az írásbeli anyagban szereplő különírt köznévi utótagok, a Pesty-féle gyűjtésből származó csoportosító szavak rövidítései

á	= árok	le	= legelőerdő
ak	= akácos	m	= major
bo	= bokros	me	= mező

cs	= csatorna	p	= parlag
csa	= csapás	pa	= patak
d	= dűlő	pu	= puszta 'urasági birtokközpont'
do	= domb	r	= rét
e	= erdő	sz	= szántó
gy	= gyümölcsös	sző	= szőlő
h	= hegy	t	= tó
ka	= kaszáló	u	= utca
ke	= kert	ú	= út
kú	= kút	v	= víz
l	= legelő	vö	= völgy

Ezenkívül a múlt század közepén készült kataszteri térképeken előfordulnak eredeti rövidítések; pl. k, kel. = keleti, ny, nyug. = nyugati stb.

2. A felszínformák, vízrajzi megjelölések, tereptárgyak stb. rövidítései

Á	= árok	Lh	= lakott hely
Cs	= csatorna	M	= major
Csa	= csapás	Mf	= mélyenfekvő
Do	= domb	Mo	= mocsár
Doo	= domboldal	Pa	= patak
Ds	= dombos	Pu	= puszta 'urasági birtokközpont a hozzátartozó épületekkel'
Dt	= dombtető		
Ép	= épület	S	= sík
F	= forrás	Szo	= szobor
Fr	= falurész	T	= tó
Fs	= fennsík	Té	= tér
G	= gödör	U	= utca
H	= hegy	Ú	= út
Ho	= horhos	Ur	= utcarész
Hr	= határrész	V	= vizenyős
Ke	= kereszt	Vm	= vízmosás
Kö	= köz	Vö	= völgy
Kú	= kút	Vr	= városrész

3. Egyéb rövidítések

C.	= croquis, az 1852. és az 1860. évi kataszteri térkép	n.	= német nyelvi név
		P.	= Pesty Frigyes 1864. évi helynévgyűjteménye
Fcs.	= falucsúfoló		
Hiv.	= hivatalos név	Sz.	= szólás, szóláshasonlat
Hn.	= az 1967-es Helységnévtár adata	szék.	= a bukovinai székelyek által használt név
K.	= kataszteri térkép, más néven színes birtokvázlat	T	= területe
L	= lakosai száma	TmL.	= Tolna megyei Levéltár

Az itt leírtakon kívül egyéb művelési ágat, névelemet, felszínformát stb. nem rövidítettünk, hanem a teljes alakot írtuk ki. Pl.: Híd, Szeszfőzde stb.

DIE GEOGRAPHISCHEN NAMEN DES KOMITATS TOLNA

Unter Leitung von F. Vadas gesammelt von Pädagogen und anderen freiwilligen Sammlern des Komitas Tolna. Wissenschaftlicher Anleiter: F. Ördög und J. Végh. Herausgegeben von M. Hajdú, L. Király, F. Ördög, B. Rónai, J. Szabó, F. Vadas. Redigiert von J. Végh, F. Ördög, L. Papp. Die in der Transkription der deutschen Dialektologie in Ungarn mitgeteilten deutschen Flurnamen, die als Anhang erscheinen, wurden von C. J. Hutterer begutachtet.

Die Sammlung im Komitat Tolna hat das Kulturzentrum vom Komitat Tolna organisiert, selbstverständlich mit der Mitwirkung der Kulturabteilung des Rates vom Komitat.

Bei der Sammlung in Tolna wurden die Erfahrungen der Bahnbrecher in Zala und Somogy nutzbar gemacht. Der wissenschaftliche Plan wurde seitens des Komitats von F. Vadas und seitens des Sprachwissenschaftlichen Institutes von Lajos Balogh, Ferenc Ördög, László Papp und József Végh ausgearbeitet. An dieser Arbeit haben tätigen Anteil diejenigen Linguisten genommen, die die Namensammlung kontrollierten und veröffentlichten.

Zwecks Vorbereitung der Sammlung wurden Kurse veranstaltet. Das Material wurde von Pädagogen, Gymnasiasten und anderen freiwilligen Mitarbeitern aufgezeichnet. Das von Nicht-Fachleuten gesammelte Material wurde von Linguisten und in der Sprachlehre besser bewanderten Mittelschullehrern zuerst am Schreibtisch, sodann auch auf dem Gelände überprüft. Die Redaktionsarbeiten des Bandes fanden im Sprachwissenschaftlichen Institut der Akademie statt. Die Materialsammlung auf dem Gelände dauerte von 1973 bis 1974. Im Jahre 1975 wurde die Kontrolle des Materials von Fachleuten vorgenommen. Die Publikationsarbeiten und die Redigierung wurden im Jahre 1976 und 1981 ausgeführt.

Die Sammlung wurde nach folgenden Grundsätzen bzw. Zielsetzungen ausgeführt:

1. Sie soll das lebendige Namenmaterial der Innen- und Außenflur jeder Gemeinde vollständig erfassen, also nicht nur das als interessante Material ausweisen, sondern alle Namen und ihre Synonyme (sogar auch die phonetiteschen Varianten der Namen), u. zw. auch in den Fällen, in denen Flurteile, Schläge, Brunnen, Wiesen usw. nach ihrem Eigentümer benannt wurden.

2. Die Namen sind genau nach der volkssprachlichen mundartlichen Lautung aufzuzeichnen. Bei der phonetischen Aufzeichnung handelte es sich jedoch nur um die phonematische Unterscheidung, d. h. die Auszeichnung der geringfügigeren, feineren Unterschiede in der Bildung der einzelnen Laute wurde von den freiwilligen Sammlern nicht verlangt. Außer den volkssprachlichen Namen waren auch die auf den amtlichen Katasterkarten der Gemeinden geführten Namen und die heutigen amtlichen Namen im inneren Gemeindegebiet zu vermerken. Diese zweierlei Namen sind in unserer Veröffentlichung nach den volksüblichen Namen in eckigen Klammern ausgewiesen.

3. Die Sammler hatten mit Flurhütern die ganze Flur zu begehen, damit nicht nur die Namen der größeren Flurteile, sondern auch die der kleineren in die Sammlung aufgenommen werden konnten. In der Anweisung zur Sammlung wurde dementsprechend ausführlich aufgezählt, was die Sammler aufzuzeichnen hatten: in der Gemeinde die Namen von Straßen (Gassen), Plätzen, Durchgängen, Dorfteilen, Bächen, Brücken, Brunnen, auch dem Namen nach bekannteren Häusern (z. B. Hirtenhaus, nach dem Eigentümer benannte Häuser), Gruben (Brüchen), Gräben, Kreuzen, Gärten, Friedhöfen; in der Gemeindemark die Flurteile bwz. Schläge, innerhalb der Schläge die kleineren Feldstücke, Weinberge, Hügel, Täler, Gräben, Hohlwege, Flüsse, Bäche, Brunnen, Quellen, Sümpfe; in den Wäldern die einzelnen Waldteile, Schläge, Försterhäuser, Schneiden, Kahlschläge, Wildgehege, Seen, Teiche, Wiesen, Weiden, Ackern, Gärten, Obstgärten usw.

4. Der Sammler hatte anhand der Katasterkarten, bzw. ihrer Übersichtskarten entsprechende Kartenskizzen aufzusetzen und in diesen die Namen verweisenden Nummern einzutragen. Der Sammler sollte danach trachten, die Namen möglichst genau zu lokalisieren.

5. Der Sammler hatte auch aufzuzeichnen, was die Gewährsleute von der Herkunft der Namen wußten, des weiteren die einschlägigen Ortssagen und sonstiges Folkloremateriel aufzuschreiben. Hierbei war es wesentlich, daß der Sammler seine Ansichten, seine Meinung nicht mit diesen naiven Erklärungen vermischte. Vielmehr hatte er seine diesbezüglichen Erwägungen immer deutlich davon abzusetzen, was er aus der Volksüberlieferung aufgezeichnet hatte. Es ist besser, wenn solche Meinungen der Sammler nicht in das gesammelte Material geraten. (Der vorliegende Band bringt solches Material auch nicht.) Der Sammler hatte auch zu vermerken, ob in der Gemeinde archäologische Funde gemacht wurden (Knochenfunde, Gefäße usw.).

Der Band über den Komitat Tolna enthält etwas mehr schriftliches (historisches) Material als der Band über Zala. Es wurden in die Sammlung auch die Namen der etwa vor 100 Jahren erschienenen Pesty-Sammlung mit aufgenommen.

In der Handschriftensammlung der Landesbibliothek Széchényi (Országos Széchényi Könyvtár) haben wir aus den 60-er Jahren des vorigen Jahrhunderts ein Manuskript von F. Pesty, betitelt: Helységnévtár (Ortsregister; Signatur: Fol. Hung. 1114). Die in 68 Faszikeln verwahrte Sammlung enthält nicht nur die Ortsnamen, sondern auch die wichtigeren Flurnamen. Die Sammlung des Materials wurde damals auf Grund eines offiziellen staatlichen Aufrufs von den Ortsgemeinden durchgeführt. Je nach dem Interesse des mit der Sammlung Beauftragten finden wir aus einzelnen Gemeinden ein sehr wertvolles und reiches Namenmaterial, aus anderen wiederum nur die Namen der großen Einheiten. Aber die Pesty-Sammlung ist uneins nicht nur wegen des Reichtums bzw. der Knappheit der Namen, sondern auch deshalb, weil die damaligen nicht fachkundigen Aufzeichner: die Schultheißen, Lehrer, Pfarrer, Dorfnotare, gar nicht bestrebt waren, die genaue morphologische Struktur der Namen zu wiedergeben. Die volkssprachliche Namengebung ist aus den Sammlungen nicht ersichtlich. Wir sind bestrebt die Angaben der Pesty-Sammlung samt ihren Inkonsequenzen zu wiedergeben. Außer den Pesty-Sammlung und den Angaben der o. g., heute meistens noch allgemein gebräuchlichen Katasterkarten wurden in das Material auch die Angaben der älteren meistens in den 1850 Jahren verfertigten Katasterkarten aufgenommen. Diese Karten wurden

meistens von Ingenieuren verfertigt, die ungarisch weniger gut konnten, da sie aber Fachleute waren, ist ihre Arbeit eine konsequente, und leicht zu benutzen.

Das Pesty-Material, sowie die Namen der älteren Katasterkarten wurden nicht von den freiwilligen Sammlern, sondern den kontrollierenden Personen, den Veröffentlichern in die Namensammlung aufgenommen.

Obwohl der Band aus Tolna auf diese Weise mehr schriftliche (geschichtliche) Belege enthält, wurde auch darin nicht auf die Zeiten vor dem 19. Jh. zurückgegriffen. Auch hier leitete uns das Grundprinzip der Aufzeichnung des heute lebendigen volkssprachlichen Namenmaterials samt seinen lexikalischen, morphologischen und in gewissen Fällen sogar (insofern die Redakteure es für richtig hielten) phonetischen Varianten.

Wie bekannt ist, wurde ungefähr die Hälfte des Komitats Tolna nach den Türkenkriegen mit deutscher Bevölkerung verschiedener Herkunft angesiedelt. Nach dem 2. Weltkrieg wurde der grössere Teil der deutschsprachigen Bevölkerung ausgesiedelt. In den leer gewordenen Dörfern haben die aus der Tschechoslovakei (ehemalig Nordungarn) kommenden Ungarn neue Heimat gefunden. Diese Ungarn in Csallóköz, weiter Mittel- und Ostslovakei haben nähmlich — einer Laune des Schiksals zufolge — ihre ehemalige Heimat verlassen. Bereits am Ende des 2. Weltkriges wurden die aus Bukovinen transportierten Szekler (Csángós) hierher gebracht. In kleinerer Zahl auch Szekler von Moldau.

Wir und unsere Kollegen die den wissenschaftlichen Plan der geographischen Namensammlung und die Herausgabe des Bandes geplant haben, weiter das die Sammlung patronierendes und für die Herausgabe grosse Opfer bringende Komitat waren bestrebt die Wirklichkeit — frei von jeder Art schovinismus — an zu geben. In einem Dorfe (Nr. 89. Kistormás) haben wir auch die deutschen Flurnamen gesammelt, obwohl nur ein einziger Gewährsmann von der ehemaliger deutschen Bevölkerung lebt.

Das Namenmaterial ist wegen der jetzt erwähnten Umständen äusserst interessant nicht nur von onomastischem Gesichtspunkte aus, sonder auch für die Theorie der Sprachwissenschaft.

Hinweise für den Gebrauch der Datensammlung

Die Datensammlung dient wissenschaftlichen Zwecken; sie ist daher kurz und bündig gefaßt. Das Namenmaterial wird in der Folge der auf der Kartenskizze vermerkten Zahlen angeführt. Der erste Absatz enthält den volkssprachlichen (mundartlichen) Namen der Gemeinde, sodann dessen suffigierte Formen auf die Fragen *hol* (wo)?, *honnan* (woher)?, *hová* (wohin)?, sowie die adjektivische Ableitung auf *-i* (z. B. *bombóvári* aus *Dombóvár*). Im ersten Absatz sind die volksethymologischen Varianten in Bezug auf die Herkunft des Dorfnamen, sowie die Spottnamen des Dorfes angegeben, — wenn es welche gibt. Danach folgen die Angaben über die Größe der Gemeindemark und der Bevölkerungszahl. Im ersten Absatz wird angegeben, wenn Zusammenschlüße von Dörfern stattgefunden haben oder wenn einige Dorfteile zu selbständigen Dörfern geworden sind. Diese letzteren Angaben sind dem im Jahre 1967 herausgegebenen offiziellen Ortsregister entnommen.

Mit einem neuen Absatz folgt dann das Namenmaterial des inneren und — aufs neue abgesetzt — des äußeren Gemeindegebietes. Im vierten Absatz bringen wir jene Namen, die in den amtlichen und historischen Quellen vorkommen, unseren Gewährsleuten jedoch nicht mehr bekannt sind. Im fünften Abasatz bringen wir (mit Petit gesetzt) die Namen der Sammler und Gewährsleute (bei den letzteren mit Altersangabe).

Die Datensammlung führt nach der Bezugsnummer den volkssprachlichen (mundartlichen) Namen des betreffenden geographischen Ortes oder Gebiets usw. an, danach — in eckigen Klammern — die aus den schriftlichen Quellen stammenden Namen. In den eckigen Klammern sind auf erster Stelle diejenigen Namen gebracht, welche in den ersten Katasterkarten aus den 1850-er Jahren enthalten sind (Abkürzung: C.), dann die Angaben der gegenwärtig größtenteils noch gebräulichen Katasterkarten (Abkürzung: K.; das Herstellungsjahr der Letzteren ist im vierten Absatz angegeben).

Nach dem Namenbelege der Katasterkarten folgen die Angaben der handschriftlichen Pesty-Zusammenschreibung (Abkürzung: P.). Das zweite Element der geschichtlichen und offiziellen Namen, das oft ein auf die Terrainform oder den Anbau hinweisender geographischer Gattungsname ist, wird abgekürzt, wenn es mit dem ersten Element nicht zusammengeschrieben ist. (Das Verzeichnis der Abkürzung s. unten.)

Bei Namen des inneren Gemeindegebietes wird in eckigen Klammern der heute gebräuchliche amtliche Name der Straße angegeben. Die nach dem Namen mit großen Buchstaben gesetzte Abkürzung weist auf die physisch-geographischen Belange, die kleingesetzte Abkürzung auf die gegenwärtige betriebliche Nutzung des Gebietes hin. Danach folgen die Bemerkungen der Gewährspersonen zu den Namen, ihre Mitteilungen über deren Etymologie sowie Beziehungen zu den Sagen und den sonstigen Fragen der Folklore.

Diese Erläuterungen sind ihrem Inhalt nach volkstümliche Hinweise, die jedoch meistens von dem Sammler bzw. dem kontrollierenden Fachmann abgefaßt wurden. Oft teilen die Sammler auch archäologische und besitzgeschichtliche Angaben mit. — Sämmtliche gewährsleute sind Bauern, deswegen geben wir nur ihren Alter, und nicht ihren Beruf an.

In den Dörfern, wo die Bewohner bis zum Ende des zweiten Weltkrieges, Deutsche waren, deren größere Teil — wie oben gesagt — im Jahre 1946 ausgesiedelt wurde, ist das Namenmaterial als Anhang auch in der deutschen dialektologischen Transkription angegeben, damit die ausländischen Forscher, die die ungarische Sprache nicht beherrschen, dies als Quelle benützen können. Wegen der Sparsamkeit werden dort nur die Namen angeführt. Die Abkürzungen, die auf die physisch-geographischen Belange (mit großen Buchstaben gedruckt) hinweisen, sowie diejenigen Abkürzungen, die auf die gegenwärtige betriebliche Benutzung des Gebietes (mit kleinen Buchstaben gedruckt) hinweisen, findet der Leser nur im Teil des Bandes, wo das ganze (ungarische, deutsche, südslawische) Namenmaterial in ungarischer dialektologischen Transkription angegeben wird. Die Bedeutung der Abkürzungen findet der Leser auch im deutschen Resumé.

VERZEICHNIS DER ABKÜRZUNGEN

1. Abkürzungen der Bodenbestellungsarten, der im geschichtlichen Material enthaltenen getrennt geschriebenen Nachsilben von Gattungsnamen und der aus der Pesty-Sammlung stammenden Sammelnamen:

á	= Graben	l	= Weide
ak	= Akazien, -wald, -alee, -gang Akaziengehölz	m	= Gehöft
		me	= Flur
bo	= Gebüsch	p	= Brachacker
cs	= Rinne, Kanal	pa	= Bach
csa	= Pfad, Viehweg	pu	= Meierho.
d	= Gewann, Flur	r	= Wiese
do	= Hügel	sz	= Acker
e	= Wald	sző	= Weingarten, -berg.
gy	= Obstgarten	t	= See
h	= Berg	u	= Straße
ka	= Heuwiese	ú	= Weg
ke	= Garten	v	= Wasser
kú	= Brunnen	vö	= Tal

Außerdem kommen im Material der alten Katasterkarten auch originale Abkürzungen vor, z. B. : K = Ost-, nyug = West- usw.

2. Abkürzungen der Geländeformen, der hydrographischen Bezeichnungen, der Geländepunkte usw.

Á	= Graben	S	= Ebene
Cs	= Rinne, Kanal	Szo	= Statue
Csa	= Viehweg, Pfad	T	= See
Do	= Hügel	Té	= Platz, Anger
Doo	= Hügelhang	U	= Straße
Ds	= hügelig	Ú	= Weg
Dt	= Hügelrücken	Ur	= Straßenteil
Ép	= Gebäude	V	= Moor
F	= Quelle	Vm	= Wasserriß
Fr	= Dorfteil	Vö	= Tal
Fs	= Hochebene	Vr	= Stadteil
G	= Grube	C.	= Croquis, Katasterkarten aus 1852.
H	= Berg		
Ho	= Hohlweg	Fcs.	= Dorfhäkler
Hr	= Feldmarkteil	Hn.	= Belege aus dem Ortsregister aus 1967
Ke	= Kreuz		
Kö	= Durchgang	K.	= Katasterkarte, mit einem anderen Namen Flurskizze
Kú	= Brunnen		
Lh	= bewohnter Ort	MOL.	= Ungarisches Landesarchiv
M	= Meierhof	n.	= deutsche Benennung
Mf	= tiefliegend	P.	= Die Ortsnamensammlung von F. Pesty aus dem Jahre 1864.
Mo	= Sumpf		
Pa	= Bach	TmL.	= Archiv des Komitats Tolna
Pu	= hier Meierhof		

Außer den hier angeführten wurden keine Bodenbestellungsarten, Namenelemente, Geländeformen abgekürzt, sondern die volle Form herausgeschrieben, z. B. Brennerei, Brücke, Kirche, Friedhof usw.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ КОМИТАТА ТОЛЬНА

Топонимические наименования в комитате Тольна были собраны преподавателями и другими добровольными сотрудниками. Научные консультанты Ф. Эрдег и Й. Вег. Составители тома: М. Хайду, Л. Кирай, И. Л. Марко, Ф. Эрдег, Б. Ронаи, Й. Сабо и. Ф. Вадаш. Редакторы: Й. Вег, Ф. Эрдег, Л. Папп. Рецензент транскрипции немецких названий: Проф. М. Хуттерер.

В работе над собиранием материала были воспользованы опыты, приобретенные в комитатах Зала и Шомодь. Научный план был разработан с одной стороны директором Отдела культуры и просвещения совета комитата Тольна Ф. Вадаш, с другой Л. Балогом, Ф. Эрдегом, Л. Паппом, Й. Вегом из Института языкознания Венгерской Академии Наук. В работе еще активно участвовали также лица, проверявшие и готовившие к изданию собранный топонимический материал.

В целях подготовки участников к собиранию материала были организованы курсы методического характера. Материал был собран педагогами, учениками гимназий и другими добровольными сотрудниками. Материал, собранный не специалистами, был подвергнут тщательной проверке со стороны лингвистов и преподавателей средних школ, обладающих соответствующим лингвистическим образованием и опытом в подобной работе. Редактирование тома было проведено в Институте языкознания Венгерской Академии Наук. Собирание географических названий на месте было выполнено в 1973—1974 гг. В 1975-ом году был осуществлен просмотр собранного материала специалистами. В 1976 и 1981 гг. произошло редактирование и издание книги.

Принципы и предписания, поставленные перед собиранием материала, были следующие:

1. Надо было полностью охватить географические названия, бытующие в настоящее время как во внутренних, так и в окраинных областях каждого населенного пункта. Стремясь к полному охвату топонимического материала, нужно было зафиксировать не только материал, который казался интересным, но и каждое наименование (включая и их звуковые варианты), также синонимы, даже в том случае, если угодья, пашни, колодцы и т. д. называли по владельцу.

2. Названия надо было зафиксировать точно согласно местному произношению. Однако перед добровольными участниками работы не была поставлена задача зафиксировать тончайшие звуковые особенности местного говора; запись должна была отражать фонематические признаки, характеризующие звуки в отдельных названиях. Наряду с народными названиями были собраны и официальные названия, фигурирующие на кадастровых картах в сельсоветах, а также действующие официальные названия во внутренних частях. Последние два названия сообщаются в квадратных скобках после местного народного названия.

3. Участники работы должны были обойти всю окрестность села в сопровождении полевого сторожа или другого местного жителя, чтобы не пропустить не только названий больших участков, но также и более маленьких единиц. Указатель к работе подробно перечисляет, какие именно данные должны быть собраны. Внутри села должны были получить фиксацию названия улиц, площадей, переулков, частей сел, ручейков, мостиков, более знаметельные дома, имеющие собственные названия (например: пастуший дом, все дома, названные по владельцу и т. д.), названия ям, канав, крестов, садов, кладбищ. В окрестности сел — названия полей (внутри них названия более маленьких единиц и территорий), виноградников, холмов, долин, канав, углубленных дорог, рек, ручьев, колодцев, источников, болот, лесов (внутри лесов названия их определенных участков, лесосек, полянок, заподников, лесных домов), названия озер, прудов, лугов, пастбищ, полей, пашен, огородников, фруктовых садов и т. д.

4. Участники работы должны были составить план местности на основе кадастровых карт сел, и на этом наброске написать цифры, указывающие на различные названия, причем надо было стремиться по возможности к более точному определению места топонимических наименований.

5. Нужно было зафиксировать, что известно в селе о происхождении отдельных названий, какие местные сказания и иные фольклорные материалы связаны с ними. Важно, чтобы участники собирания материала не вмешивали в эти наивные истолкования свои собственные взгляды. Если у кого-то из них возникает какая-то идея, то о ней может сообщить, но не надо ей четко отделять от фольклора, еще целесообразнее исключить во всяком случае из работы подобные взгляды и примечания. (В томе не публикуются подобные материалы.) Участникам работы надо было отметить археологические находки (найдены ли в селе кости, посуда и т. д.).

Издание «Географических названий комитата Тольна» содержит несколько больше исторических данных, чем это было в случае тома комитата Зала. В этот том были включены географические названия, собранные лет сто назад по инициативе Ф. Пешти.

В шестидесятые годы прошлого века был собран обширный материал, составляющий 68 томов и хранящийся в отделе рукописей Государственной библиотеки им. Сечени под заглавием Ф. Пешти: Список населенных пунктов (Pesty Frigyes, Helységnévtár под шифром Fol. Hung. 1114). Эта работа содержит не только названия сел, но и наименования важнейших угодьев. Собирание материала было проведено по селам на основе государственного распоряжения. Топонимический материал Списка населенных пунктов Ф. Пешти характеризуется неравномерностью. В случае некоторых сел был собран очень богатый и ценный материал, а в других сообщались только названия крупных (больших) единиц. Собиратели того материала не были специалистами собирания топонимических наименований; учителя, старосты и секретари сельского управления не старались точно зафиксировать морфологическую структуру названий. По этому материалу нельзя установить народные формы и способы наименнования. Данные Списка Ф. Пешти приводятся в нашем издании без всяких изменений. Кроме данных Списка населенных пунктов Венгрии Ф. Пешти и кадастровых карт были воспользованы нами материалы предшественника кадастровых карт, материалы т. н. схематических карт 1850-ых гг.

Вопреки тому, что эти карты были составлены инженерами слабо владев-

шими венгерским языком, можно было использовать этот материал вследствие последовательности и надежности составителей и надежности зафиксированного ими материала.

Хотя топонимический материал комитата Тольна содержит больше исторических данных, однако и в этом случае были собраны географические названия, встречающиеся в документах, датирующихся после середины XIX-ого века. Главной целью и в этот раз было собирание бытующих народных назвний во всех лексических, морфологических, — по мнению редакторов — и фонетических вариантах.

Топонимические наименования, собранные у населения с немецким, хорватским и словенским родным языком, приводятся в венгерской фонетической транскрипции. В селах с населением, говорящим на южнославянских языках, материал был собран и зафиксирован с помощью преподавателей и других сотрудников, говорящих на данном языке.

Немецкие топонимические названия будут даны также в транскрипции принятой в немецкой диалектологии.

Все информаторы — крестьяне, поэтому в нашем издании их профессия не указана.

Как пользоваться сборником документальных данных

Сборник составлен в научных целях, поэтому он очень сжатый. Топонимический материал представлен в нем в очереди цифр, фигурирующих на схематических картах. В первом абзаце сообщается народное название данного села, потом следуют склоняемые формы наименования, отвечающие на вопросы где, откуда, куда, а также причастная форма на *-i*, например, домбовари (dombóvári) образованное от названия города Домбовар (Dombóvár). В первом абзаце приводятся народные этимологии, связанные с происхождением названия села, сообщения фольклорного характера, шуточные сказания о селе. После этого следуют данные взятые из официального списка населенных пунктов Венгрии, изданного в 1967-ом году.

В новом абзаце дается топонимический материал внутренней части села, в третьем — его окрестностей. В четвертом абзаце петитом набраны имена добровольных сотрудников и опрашиваемых лиц (в случае последних дается и их возраст).

В сборнике документальных данных после порядкового номера следует народное название данной географической единицы. Во внутренних частях в квадратных скобках дается современное официальное название улицы, площади и т. д.

В окрестностях после народного названия в прямых скобках напечатаны топонимические данные, взятые из письменных источников. В скобках на первом месте — названия схематических кадастровых карт 1850-ых г. (в сокращении: С.) за ними — названия действительных кадастровых карт (в сокращении: К.), год составления которых указан в конце четвертого абзаца. После названий кадастровых карт следуют данные рукописного Списка Ф. Пешти (в сокрашении: Р.)

В сборнике за названием следует сокращение; прописная буква этого сокращения указывает на условия физической географии, и маленькие буквы —

на сельскохозяйственную культуру, выращиваемую там в настоящее время. После этого следуют замечания опрашиваемого лица относительно названия, его этимологии сообщения фольклорного характера, сказки и т. д. в связи с ним. Эти объяснения являются в большинстве случаев народными по их содержанию, но по оформлению они принадлежат собирателю (или проверяющему лицу). Собиратели нередко сообщают также данные археологического характера или относительно истории владения того или иного участка.

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

1. Сокращения названий, обозначающих сельскохозяйственную культуру и фигурирующих в историческом материале, а также в Списке Ф. Пешти

ak = роща акации
á = канава
bo = кустарник
cs = канал
csa = тропинка, прогон, просека
d = часть пашни, окруженная дорогами
do = холм
e = лес
h = гора
gy = фруктовый сад
ka = сенокосный луг
ke = огород
kú = колодец
l = пастбище
le = лесное пастбище
m = усадьба
me = поле
p = паровое поле
pa = ручей
pu = тут: усадьба
r = луг
sz = пашня
sző = виноградник
t = пруд, озеро
u = улица
v = вода
vö = долина

Кроме перечисленных сокращений в схематических кадастровых картах 1850-ых г. встречаются и прочие сокращения, например, K или Kel = восточный, Nyug = западный и т. д.

2. Сокращения физической географии, предметов местности, гидрографических знаков и т. д.

Á = канава
Cs = канал
Csa = тропинка, прогон, просека
Dt = верх холма
F = источник
Fr = участок в селе
Fs = плоская возвышенность
G = яма
H = гора
Ho = углубленная дорога, дорога в выемке
Hr = часть угодья
Ke = крест
Kö = переулок
Kú = колодец
Lh = населенный пункт
M = усадьба
D = холм
Do = склон холма
Ds = холмистый
Mf = низменность
Mo = болото
Pa = ручей
Pu = усадьба

S	= плоский	Ur	= участок улицы
Szo	= статуя	V	= сырое место
T	= пруд, озеро	Vm	= вымоина
Té	= площадь	Vö	= полина
U	= улица	Vr	= часть города

3. Прочие сокращения

C.	= схематическая кадастровая карта 1852-го года	MOL.	= Государственный Архив Венгрии
Fcs.	= шуточное сказание о селе	n.	= немецкие названи
Hn.	= Список населенных пунктов 1967 г.	P.	= Список населенных пунктов Фридеша Пешти 1864-ого года
K.	= кадастровая карта	TmL.	= Архив Комитата Тольна

Без сокращения приведены многие названия, обозначающие сельскохозяйственную культуру, предметы физической географии и т. д., например, Híd (мост), Szeszfőzde (винокурня), templom (церковь), temető (кладбище) и т. д.

AZ ANYAGOT GYŰJTÖTTÉK

Apáthy Gyuláné 51

Balogh Vilmos 45
Bella Margit 14
Benkő Miklós 44
Béres János 46
Berki János 43
Binder Gáspárné 36
Bíró Gáspárné 66
Bíró Mártonné 63
Boda Keresztély 65, 69
Bogár Éva 105
Bognár Jenőné 103
Bognár Vendel 2
Borda József 15
Boros Ernesztin 7
Bögös Gyuláné 8
Bősz József 100

Czier János 60

Csábi Lajosné 23
Császár Józsefné 104
Csepregi Béla 38
Csibi János 21
Csiszer József 84

Dankó István dr. 96

Ettig László 76

Farkasfalvi József 88, 89
Fazekas Józsefné 57
Ferenczy István 42
Fink Józsefné 66
Fittler Erzsébet 17
Fodor Lászlóné dr. 81
Földesi János 33
Földes László 107
Freund György 94
Füredi János 12

Glöckner Jánosné 86
Glück Péter 93
Görgényi István 50
Grósz Mihály 34

Gyöngyössy József 18
Györffy József 27

Győri Terézia 11

Hajós József 101
Hegedüs Ferenc 22
Hegyi Józsefné 61
Horváth Anna 9

Jankovicsné Kuti Mária 91
Janzsó Józsefné 52
Jegesi József 54

Király Lajos dr. 32, 34, 35, 41
Kiss Bertalanné 98
Kiss Etelka 39
Kitanics István 59
Kneisz Ilona 1
Kovács József 14
Kőszegi Márton 90

László Istvánné 83
Leitz János 78
Lendvai Józsefné 70
Lenti Ferenc 6
Lónay Sándor 64

Martina István 10
Mátó Jánosné 55
Mester Vendelné 71
Mészáros Mihály 107
Molnár Gizella 79

Németh Imre 40

Nyirádi Vince 47, 49

Orbán Erazmuszné 82

Ördög Ferenc dr. 48

Palánki László 3
Pataki Henrik 13
Pataki József dr. 99
Pénzes Jánosné dr. 5
Péter Albert 108
Pete Tóth Zoltán 16
Pető Gyula 95
Pető József 97
Pintér Ferenc 26
Pintér Márta 29

Rédei Kornélné 53
Retkes István 58
Rónai Béla dr. 89, 95, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 106, 108

Sári Józsefné 85
Schlégel Ignác 25
Sebestyén Ádám 72
Solymár Imre 77
Somogyi József 20
Soóky Árpád 4
Strigens Álajos 28
Strigens Pálné 80

Szabó Béláné 74
Szabó Gyula 41
Szabó József dr. 1, 2, 19, 25, 27
Szabó Vilmos 73
Szakács Lajos 68
Szalay Károly 29
Szaszák György 12
Szauer János 62
Szőke Sándor dr. 56

Takács Árpád 67
Takáts Jenő 30
Temesi Mátyás 87
Tomori Ilona 102
Turáni János 32

Ulrich Károly 31

Vadász Pál 37
Vadász Terézia dr. 92
Várhegyi Mária 35
Vercse Erzsébet 75

Zeke Lajosné 106
Zentai András 24

A KÖZZÉTEVŐK

1—28: Szabó József
29—43: Király Lajos
44—56: Ördög Ferenc
57—86: Hajdú Mihály
87—98: Rónai Béla
99: Vadas Ferenc
100—108: Rónai Béla

A KÖZSÉGEK NEVE BETŰRENDBEN

Alsónána 103
Alsónyék 106
Aparhant 73

Báta 108
Bátaapáti 85
Bátaszék 107
Belecska 12
Bikács 34
Bogyiszló 98
Bonyhád 77
Bonyhádvarasd 70
Bölcske 30

Cikó 84

Csibrák 52

Dalmand 50
Decs 102
Diósberény 25
Dombóvár 56
Döbrököz 54
Dunaföldvár 29
Dunakömlőd 35
Dunaszentgyörgy 42
Dúzs 51

Értény 16

Fácánkert 93
Fadd 92
Felsőnána 59
Felsőnyék 1
Fürged 6

Gerjen 43
Grábóc 78

Gyönk 24
Györe 75
Györköny 36
Gyulaj 48

Harc 95
Hőgyész 58

Iregszemcse 8
Izmény 74

Kajdacs 41
Kakasd 72
Kalaznó 57
Keszőhidegkút 17
Kéty 61
Kisdorog 65
Kismányok 82
Kisszékely 10
Kistormás 89
Kisvejke 67
Kocsola 46
Koppányszántó 18
Kölesd 88
Kurd 53

Lápafő 47
Lengyel 66

Madocsa 33
Magyarkeszi 2
Majos 76
Máza 80
Medina 90
Miszla 15
Mórágy 86
Mőcsény 83
Mözs 96
Mucsfa 71
Mucsi 55
Murga 60

Nagydorog 39
Nagykónyi 19
Nagymányok 79
Nagyszékely 13
Nagyszokoly 5
Nagyvejke 68

Nak 49
Németkér 32

Ozora 3

Őcsény 100

Paks 37
Pálfa 31
Pári 21
Pincehely 9
Pusztahencse 40

Regöly 22

Sárpilis 105
Sárszentlőrinc 38
Simontornya 4
Sióagárd 97

Szakadát 26
Szakály 27
Szakcs 44
Szálka 101
Szárazd 23
Szedres 91
Szekszárd 99

Tabód 69
Tamási 14
Tengelic 87
Tevel 62
Tolna 94
Tolnanémedi 7

Udvari 20
Újireg 11

Váralja 81
Várdomb 104
Várong 45
Varsád 28

Závod 64
Zomba 63

A KÖZSÉGEK NEVE SORSZÁM SZERINT

I. Tamási járás

1. Felsőnyék
2. Magyarkeszi
3. Ozora
4. Simontornya
5. Nagyszokoly
6. Fürged
7. Tolnanémedi
8. Iregszemcse
9. Pincehely
10. Kisszékely
11. Újireg
12. Belecska
13. Nagyszékely
14. Tamási
15. Miszla
16. Értény
17. Keszőhidegkút
18. Koppányszántó
19. Nagykónyi
20. Udvari
21. Pári
22. Regöly
23. Szárazd
24. Gyönk
25. Diósberény
26. Szakadát
27. Szakály
28. Varsád

II. Paksi járás

29. Dunaföldvár
30. Bölcske
31. Pálfa
32. Németkér
33. Madocsa
34. Bikács
35. Dunakömlőd
36. Györköny
37. Paks
38. Sárszentlőrinc
39. Nagydorog
40. Pusztahencse
41. Kajdacs
42. Dunaszentgyörgy
43. Gerjen

III. Dombóvári járás

44. Szakcs
45. Várong
46. Kocsola
47. Lápafő
48. Gyulaj
49. Nak
50. Dalmand
51. Dúzs
52. Csibrák
53. Kurd
54. Döbrököz
55. Mucsi
56. Dombóvár

IV. Bonyhádi járás

57. Kalaznó
58. Hőgyész
59. Felsőnána
60. Murga
61. Kéty
62. Tevel
63. Zomba
64. Závod
65. Kisdorog
66. Lengyel
67. Kisvejke
68. Nagyvejke
69. Tabód
70. Bonyhádvarasd
71. Mucsfa
72. Kakasd
73. Aparhant
74. Izmény
75. Györe
76. Majos
77. Bonyhád
78. Grábóc
79. Nagymányok
80. Máza
81. Váralja
82. Kismányok
83. Mőcsény
84. Cikó
85. Bátaapáti
86. Mórágy

V. Szekszárdi járás

87. Tengelic
88. Kölesd
89. Kistormás
90. Medina
91. Szedres
92. Fadd
93. Fácánkert
94. Tolna
95. Harc
96. Mözs
97. Sióagárd
98. Bogyiszló
99. Szekszárd
100. Őcsény
101. Szálka
102. Decs
103. Alsónána
104. Várdomb
105. Sárpilis
106. Alsónyék
107. Bátaszék
108. Báta

TOLNA MEGYE FÖLDRAJZI KÖZNEVEINEK ÉRTELMEZÉSE

Összeállította Markó Imre Lehel

Az 1974-ben közreadott „Somogy megye földrajzi nevei" című kötetben megjelent egy fejezet Somogy megyei földrajzi köznevek értelmezéséről (35—42). Ebben a Tolna megye földrajzi tulajdonneveit tartalmazó korpuszban is közreadjuk a Somogy megyei kötetben ismertetett elvek szerint (35—6) Tolna megye és magyar lakossága területén gyűjtött földrajzi köznevek értelmező jegyzékét. A földrajzi fogalmak értelmezésének teljes gyűjtését a következő kutatópontokon végeztük el: 3. Ozora, 29. Dunaföldvár, 38. Sárszentlőrinc, 44. Szakcs, 54. Döbrököz, 75. Györe, 88. Kölesd, 90. Medina, 102. Decs.

ág ~ folyó, patak vagy árok elágazása: 7, 38, 39, 102.
agyagos *agyakos* agyagot tartalmazó földterület: 40.
akácás *agácás, agárcás, akácos* akácfák csoportja az erdőben vagy önállóan: 10, 18, 38, 44, 51.
akadály *akadáj* rossz útszakasz: 81.
akol *akó* állatok együtt tartására szolgáló körülkerített hely: 3, 29, 38, 54, 75, 88, 97.
al ~, *ā* 1. valamely terület déli része: 3, 29, 75. — 2. alacsonyabb része egy területnek: 75.
alájáró ~ 1. csak észak—dél irányban szántható terület: 31, 90. — 2. mélyebben fekvő területre vezető út.
álé ~ határelválasztó fasor: 38, 65.
alja *ajja* 1. valamely terület, domb legalsó része: 3, 54, 75, 88. — 2. valamely terület széle: 88, 90, 102.
állás ~ a legelő állatok pihenője, delelőhelye: 3, 16, 29, 38, 54, 97, 99.
állomás *álomás* vasúti pályaudvar: 9, 54, 88.
almás *ómás* (vad)almafák sora vagy csoportja: 4.
alsó *āsó* a falu vagy valamely terület déli része: 38, 44, 88, 90, 102.
alsó falu *āsó falu* a falu déli része: 25.
alszeg *āszëg* a falu déli része: 3, 5, 10, 77.
alvég *āvég, āvíg* a falu déli része: 37.
apróvadas ~ rezervátum apróvad részére: 87.
árendás *árëndás* bérbe adott földterület: 90.
árendás föld *árëndás főd* bérbe adott földterület: 25, 38, 102.
árok ~ 1. mesterséges vagy természetes kisebb vízlevezető: 3, 5, 29, 38, 44, 54, 75, 88, 90. — 2. az utcán a gyalogjáró melletti vízlevezető: 54.
árokpart ~ az árok partja: 62.
artézi kút *ártézi kut* fúrott kút, melynek vizét mesterségesen nyomják föl: 13.
ásás ~ nagyobb ásott terület, ahonnan a földet elhordták: 86, 94, 102.
ásvány *ásván* ásott terület, ahonnan a földet elhordták: 102, 108.
átjáró ~ dombon, földterületen átvezető út vagy keresztút: 22, 31, 87.
átkelőhely *átkelőhej* rév: 30.
átvágás ~ védőgát átszakítása: 55.

bakhát ~ bukkanó, kis emelkedő: 33, 42.
barackos ~ barackfákkal beültetett gyümölcsöskert: 54.
baromkút *baromkut* az állatok itatására szolgáló kút a legelőben: 43.
befolyás *befojás* folyó, patak torkolata: 54.
bejáró ~ valamely területre bevezető út kezdete: 8, 27, 29, 38, 44, 87.
békaríkató *békarékató*~*békaríkató* mocsaras, vizenyős terület: 5, 8, 14, 30.
békarokkás ~ a rét olyan része, hol sok békarokka (zsurló) terem: 97.
békás ~ vizenyős terület, ahol sok béka tanyázik: 70.
békavár ~ vizenyős terület, ahol sok béka tanyázik: 3, 18.
békaváros ~ vizenyős terület, ahol sok béka tanyázik: 32.
belátó ~ kimagasló pont, ahonnan messze ellátni: 3, 14, 29, 88.

belső *bëső* 1. valamely nagyobb terület belsejében levő: 7, 8, 38, 81, 90. — 2. a faluhoz közel levő: 38, 90.
berek *berëk* sík, vizenyős rét, legelő: 19, 44, 46, 54, 102.
bérlet ~, *béllet* bérelt terület: 38.
bérmény ~ bérelt terület: 38.
bikaállás ~ a községi bikák bekerített tartózkodási helye: 1.
bikaistálló *bikaistáló* a községi bikák tartására szolgáló épület: 8.
bikakert ~ a bikák számára való takarmány termesztésére kerített hely: 9.
bikarét ~ a község tulajdonában levő rét, amelyen a bikák részére való szénát kaszálják: 38, 57.
birkaakol *birkaakó* juhok együtt tartására körülkerített hely: 48.
birkagyűjtő *birkagyüjtő* juhok gyülekező helye a legelőre hajtás előtt: 64.
birkahodály *birkahodáj* a juhok együtt tartására épített nagy istállószerű épület: 54, 90.
birkakút *birkakut* a juhok itatására szolgáló kút: 6.
birkalegelő ~ a juhok legeltetésére való legelőrész: 31.
birkás ~ erdő része, ahol juhokat legeltettek: 90.
birtok ~ egy tulajdonban levő földterület, tekintet nélkül a művelési ágra.
bivalyfürdő *bivajfürdő* vizenyős, mocsaras hely vagy patakrész, ahol a bivalyokat fürdették: 56.
bivalyitató *bihalitó* bivalyok itatására való kút: 54.
bodonkút *bodonkut* 19, 46. (Nem tudták értelmezni.)
bodzás *borzás* olyan terület, ahol sok bodzabokor (sambucus) van: 9, 18, 22, 88.
bogaras ~ olyan terület, ahol sok bogár lepi az állatokat: 22.
bogárzó ~ olyan terület, ahol sok bogár (bagócs) lepi az állatokat: 87.
bokros ~ bokrokkal sűrűn fedett terület: 70.
borjúitató *borgyuitató* borjak itatására szolgáló kút: 12.
borjújárás *borgyujárás* széles út, amelyen a borjakat hajtották a legelőre: 33.
borjúkút *borgyukut* kút a borjak itatására: 24.
borókás ~ borókafenyves.
borsó föld *borsó fód* borsóval bevetett földterület: 76.
bozót ~ különféle vízinövénnyel benőtt vizenyős terület (csádé, cseple, csuhu stb.): 1, 3, 7, 9, 12.
bozótos ~ különféle vízinövénnyel benőtt vizenyős terület (csádé, cseple, csuhu stb.): 9.
bödönkút *bödönkut* 9, 22. (Nem tudták értelmezni.)
brettyó *brëttyó* 9, 12. (Nem tudták értelmezni.)
búcsú tér *bucsu tér* a falu búcsúján itt állnak a sátrak: 9.
bugyberek *bugyberëk* 46, 50, 56. (Nem tudták értelmezni.)
buhin ~ 3, 14, 22, 66, 88. (Nem tudták értelmezni.)
buszváró ~ autóbusz állomás: 65.
büdös ~ lefolyástalan víz, amely kellemetlen szagot áraszt: 9.
büdöskút *büdöskut* a kút vize büdössé vált: 2, 16, 81.
bükkös ~ erdőrész, amelyben főleg bükkfák vannak: 101.
bürü ~ 44, 46. (Nem tudták értelmezni.)
cirkos ~ olyan földterület, amelyen sok vadcirok (Sorgum-fajta) terem: 25.
csalános *csalányos, csójányos, csojányos, csójjányos* sok csalánt (urtica) termő terület: 37, 83, 87, 88.
csálé *csáli* olyan földterület, amit csak ferdén, „csálira" lehet szántani: 38.
csalit *csarit* bokros terület: 75.
csapás ~ a faluból kivezető széles földút, amelyen a kanász, csordás az állatokat a legelőre hajtja.
csarnok ~ tejbegyűjtő épület vagy helyiség.
csáté *csádé* vizenyős terület, ahol sok *csádé* (Cerex-féle növény) tenyészik: 3, 10, 29, 38, 54, 88.
csatorna *csatornya* mesterséges vízfolyás, széles árok.
csemetekert *csemëtekert* erdei facsemetéket nevelő kert: 31.
csepel *csepe* bokros terület: 81, 88.
cseplés ~ bokros terület: 3, 24.
cser ~ cserfákból álló erdő: 15, 24.
cseréngát ~ 14. (Nem tudták értelmezni.)
cserénkút *cserénkut* 8. (Nem tudták értelmezni.)
cseresznyés *cserësnyés* cseresznyefák csoportja: 1, 90.
cserfás ~ cserfákból álló erdőrész: 4.
csermely *csermej* 62. (Értelmét nem ismerik.)
cserta *csërta* 108. (Nem tudták értelmezni.)
csicsókás ~ csicsókát (Helianthus tuberosus) termő földterület: 39, 54, 88, 101.
csigáskút *csigáskut* gémeskút: 18, 19, 44, 88.
csikóállás ~ csikók bekerített tartózkodási helye: 48, 56.
csikójáró ~ csikólegelő: 15.
csikókarám ~ csikók bekerített tartózkodási helye: 56.
csikólegelő ~ legelőrész a csikók részére: 56.
csikóskert ~ csikók bekerített tartózkodási helye: 91.

csikóúsztató *csikóusztató* csikók fürdetésére alkalmas víz: 91.
csirakút *csirakut* kút a marhalegelőn: 31.
csókás ~ sok varjú járta terület: 10, 59.
csónak-út *csónak-ut* több egymáshoz kapcsolódó mederszakasz, amelyeken át csónakkal közlekednek: 98.
csonka sor ~ olyan utca, amelynek csak egyik oldala épült be: 5.
csordakút *csordakut* a legelőn levő szarvasmarhák itatókútja: 39.
csorda út *csorda ut* út, amelyen a szarvasmarhákat hajtják a legelőre: 30.
csorgó *csurgó* csörgedező forrás: 58, 62, 99.
csúcs *csucs* ék alakú földterület: 52.
csúcska *csucska* földterület ék alakú végződése: 2, 8, 9, 38, 41, 88.
csúcsos *csucsos* földterület ék alakú végződése: 17.
csuhis ~, *csuhus* vizenyős terület, ahol sok csuhi (Schoenoplectus) tenyészik: 3, 19, 38, 39, 41, 44.
csuhus lásd *csuhis*.
csücsök ~ csúcsban végződő földdarab: 29, 57, 87.
csürhejárás ~ út, amelyen a disznókat hajtják a legelőre: 25.

delelő ~, *delellő, délő, déllő* a legelőnek az a része, ahol a pásztorok a jószágot délben pihentetni, itatni szokták: 4, 5, 9, 54, 75, 76, 88, 92, 101.
delelő kút *delellő kut* a delelő helyén levő (itató) kút: 6.
deleltető kút *deleltető kut* a delelő helyén levő (itató) kút: 13.
delta *dëlta* a görög delta betűre emlékeztető útelágazás: 99.
derék *dërék* valaminek (folyószakasznak, mezőnek) a középső része: 7, 31, 39, 49, 54.
derékút *dërékut* 8. (Nem tudták értelmezni.)
deszkahíd *dëszkahid* fából épített híd: 15.
deszkametsző *dëszkamecco* fűrésztelep: 11.
diófás ~ útmenti diófasor: 14, 90.
diós ~ diófával beültetett terület: 29, 38.
díszkert *diszkert* dísznövény-kertészet: 86.
disznócsapás ~ út, amerre a disznókat a legelőre hajtják: 4, 31.
disznóhajtó út *disznóhajtó ut* út, amerre a disznókat a legelőre hajtják: 29.
disznójárás ~ 1. út, amerre a disznókat a legelőre hajtják: 54. — 2. disznólegelő: 39.
disznólegelő *disznólegellő* legelőrész, ahol a disznókat legeltetik: 7, 14.
disznómál *disznómá* 80, 81. (Nem tudták értelmezni.)
disznószállás ~ nagyméretű épület disznók részére: 87.
disznóúsztató *disznóusztató* disznók fürdetésére szolgáló pocsolya: 91.
domb ~ lankás lejtőjű kiemelkedés.
domb alja *domb ajja* a domb kezdeténél levő terület.
domboldal *domb ódal* a dombnak a tető és alja közti része.
dombos ~ dombokkal fedett, hepehupás felszín.
dögkút *dögkut* az elhullott állatok eltemetésére szolgáló ásott száraz kút: 6, 38, 88, 102.
döglött-Duna ~ a Duna holtága: 108.
dögös ~ dögtemető: 102.
dögtemető ~ az állatok elhullása után itt földelik el a tetemeket: 1, 15.
dögtér ~ az elhullott állatok elföldelésére kijelölt bekerített terület: 2, 29, 38.
döngelet ~ mélyen fekvő terület: 108.
dűlő *dülő* 1. a mezőnek utakkal körülhatárolt, rendszerint azonos talajminőségű része. — 2. mezei szekérút: 3, 38, 54, 75, 88, 90, 102. A *dülő* szó Tolna megyében is, éppúgy mint Zalában, Somogyban inkább 'szántó'-t jelöl, noha az adatközlők ezt nem mondták.
dűlőút *dülőut* mezei szekérút.
dzsindzsás ~ vizenyős területen vízinövények, fűzfák tenyészete: 3, 14, 29, 54, 88, 90.

égés ~ tűzpusztította hely: 3, 38.
égetés ~ faszenet égető hely: 80.
égett *égëtt* leégett erdőrész: 4, 54.
egres *egrös* 81. (Nem tudták értelmezni.)
egyenes *ëgyenës, igyenës* sík terület: 4, 22, 44, 54.
elágazó ~ útkereszteződés: 50, 87.
emelkedő *emelkëdő* kisebb domboldal.
eperjes *epörgyés* eperfák csoportja: 80.
ér ~ vékonyan csörgedező vízfolyás: 2, 31, 39, 42, 88, 91, 102.
erdő ~ fákkal sűrűn benőtt nagy terület.
erdő alja *erdő ajja* az erdő szélén levő terület.
erdőföld *erdőfőd* kiirtott, majd felszántott erdő: 3, 16, 44, 54, 73.
erdősáv ~ széles fasor a mezőben: 46, 87.
eresztő árok ~ vízlevezető árok: 40.
eresztvény ~ 99. (Nem tudták értelmezni.)
érfakadás ~ forrás: 3.
etető *ëtető* vadak etető helye: 101, 102.

fácánkert ~ bekerített fácántenyésztő hely: 18.
fácános *fácányos* bekerített fácántenyésztő hely: 8.
fácántelep *fácánytelep* bekerített fácántenyésztő hely: 87.
fahíd *fahid* fából készített átkelő patakok, folyók felett: 59.
faiskola ~ erdei facsemetéket nevelő bekerített hely: 1, 29, 38, 75.
fakadás ~ 1. forrás. — 2. felbuggyanó talajvíz: 102.

falu ~ 1. a vidéki, nem városias településnek népibb elnevezése a hivatalosabb „község" szó mellett. — 2. a település egy része: *ásó falu* 25.
faluhely *faluhej* egykori (elpusztult) település helye: 42, 99.
falurét ~ a falu közösségének tulajdonában levő rét, amelyet a község bikái részére kaszáltak: 52.
faluvég ~ a falu legszélső házai: 4, 38, 72.
farok ~ elkeskenyedő földterület: 4, 88, 100.
fáskert ~ erdei facsemetéket nevelő bekerített hely: 2, 44, 54, 75.
fasor ~ út mellé ültetett fák sora: 3, 54.
feles föld *feles fód* a termés feléért művelésre bérbeadott földterület: 88.
felhágó *fölhágó* meredek útszakasz: 33.
feljáró *följáró, fójáró* emelkedőre vivő út: 2, 54, 88.
felső *fősö* északi: 38, 44, 88, 90, 102.
felszeg *fószëg, fószög* a falu északi része: 3, 44, 75, 90, 102.
felvég *fövég, fövíg* a falu északi része: 29.
feneketlen ~ nagyon mély: 39, 87.
fenyér ~ 38, 99, 102. (Nem tudták értelmezni.)
fenyves ~ olyan erdőrész vagy erdőn kívüli terület, ahol fenyőfák csoportja van.
figyelő ~ kiemelkedő hely vagy magas fa, amelyről jó kilátás nyílik: 10.
fok ~ mesterséges vagy természetes árok (csatorna), amely két nagyobb vizet köt össze: 29, 33, 91, 102.
folyó *fojó* szélesebb, hosszú folyóvíz: 5, 54, 88, 90, 102.
fordulat ~ folyókanyar: 22.
forgó ~ 1. folyókanyar: 4, 38, 41. — 2. örvény a folyóban: 4, 39, 54, 90.
forrás *fórás* a földből fakadó víz.
forrás kút *fórás kut* forrás: 12.
főcsatorna *főcsatornya* több árok között a legfontosabb: 42.
föld *fód* a megművelt földdarab.
föle ~ valami feletti terület: 19, 29.
förtéles *förtélës* (Nem tudták értelmezni.)
főtér ~ a település közepén levő tér: 84.
főutca ~ a falu közepén vezető, a többi utcánál szélesebb és hosszabb utca: 11, 38, 88.
fűrésztelep *fürésztelep* fafeldolgozó üzem: 50.
füves *füjes* a gyümölcsfák közti kaszáló: 88.
füzes ~ fűzbokrokkal benőtt terület: 38, 57, 76.
fűzfás *füzfás* fűzbokrokkal benőtt terület: 16, 38, 70.

gát ~ 1. védőgát: 33, 54, 102. — 2. patak, árok: 16, 19, 75, 80.
gatyaszár ~ útelágazás: 9, 33.
gémeskút *gémëskut* kútfajta, amelyből a vizet kútostorral húzzák fel: 75.
gerend *görönd* kiemelkedő terület, dombhát: 98, 99, 100, 102.
gesztenyés *gesztënyés* gesztenyefák csoportja.
göbölyállás *gőbbőállás* a legelőre járó göbölyök delelőhelye: 22.
göbölyjárás *gőbbőjárás* a legelőre járó göbölyök hajtóútja: 29.
göbölykút *gőbőkut, göbbőkut* a göbölyök itatására szolgáló kút: 41, 88.
gödör ~ 1. szakadékos partú mélyedés: 15, 75, 90, 102. — 2. völgykatlan: 3, 38, 88.
grádics ~ erősen tagolt, meredek domboldal: 3, 8.
gulyaállás *gujaállás* legelő szarvasmarhák delelője: 1.
gulyajárás *gujajárás* szarvasmarhák csoportjának legelője: 34, 38.
gulyajáró *gujajáró* szarvasmarha legelő: 39.
gulyakút *gujakut* szarvasmarhák legelőn való itatására használt kút: 56.
gunaras libalegelő: 56.

gyalogjárda ~ a házak előtt a gyalogosok számára szolgáló út.
gyalogjáró ~ a házak előtt a gyalogosok számára szolgáló út.
gyalogút *gyalogut* rövidítő mezei út a gyalogosok számára: 4, 18, 46.
gyékényes *gyékényës* gyékény-fajtákkal benőtt terület: 9, 76.
gyep *gyöp* kisebb értékű füves terület, legelő: 19, 88, 90.
gyepföld *gyöpfód* egykori legelőből feltört szántó: 14, 38, 75.
gyepkert *gyöpkert* egykori szérűskertből feltört szántó: 42.
gyeptörés *gyöptörés* egykori rétből, legelőből feltört szántó: 6, 10, 54, 75, 90.
gyepű *gyepü* élő sövény: 54, 75, 105.
gyertyános *gyërtyános* olyan erdőrész, ahol főleg gyertyánfák vannak: 2, 15.
gyökeres ~ vizenyős rét, ahol a sok vízinövény gyökérzete megmarad: 54.
gyümölcsény *gyümőcsény* 98. (Nem tudták értelmezni.)
gyümölcskert *gyümőcskert* gyümölcsfákkal beültetett terület: 56.
gyümölcsös *gyümőcsös* gyümölcsfákkal beültetett terület: 4, 90.
gyűr ~ 105, 106. (Nem tudták értelmezni.)
gyűrűs *gyürüs* gyűrűfával (cornus) benőtt terület: 108.

hagymás *hajmás* olyan földterület, amelyben hagymát szoktak termeszteni: 107.
hajlás ~ ív alakban hajló terület: 38, 99.
hajtó út *hajtó ut* olyan út, amerre az állatokat a legelőre hajtják: 84.
halál ~ baleset vagy bűntett miatt történt halál helye: 15.
halastó ~ haltenyésztésre való kisebb-nagyobb állóvíz.

halászház ~ halászattal foglalkozó ember lakása: 6.
halásztanya ~ halászok pihenőhelye és a szerszámaik őrzésére szolgáló épület: 92.
halom ~ kisebb, esetleg mesterséges domb: 30, 44, 90.
hamuház ~ hamuzsír-égető épület: 46.
hangyás *hangyálos* olyan terület, ahol sok a hangya: 19, 48, 56.
hányás ~ a kiásott és elhordott föld helye; gödör: 29.
haraszt ~ tarackos, szegényes legelő: 3, 29, 97.
háromszög ~ háromszög alakú földdarab: 56, 71.
hársas *hársos* hársfák csoportja: 7, 10.
hát ~ kiemelkedő felszín, kisebb domb: 10, 12, 44, 75, 102.
határ ~ 1. a falu tulajdonában levő terület tekintet nélkül a művelési ágra. — 2. a falu külterületének a másik falu külterületével érintkező része.
határárok ~ az uradalmi és magánföldeket elválasztó mesterséges árok: 40, 102.
határszél ~ a falu külterületének, határának a széle: 3, 14, 38, 40, 87.
hátulja *hátujja* valami mögött levő terület: 2.
hátulsó *hátsó* valami mögött levő terület: 17, 24.
havas ~ olyan felület, ahol a többinél tovább megmarad a hó: 30.
ház ~ lakás céljára szolgáló épület.
házhely *házhej* 1. építésre kijelölt, még be nem épített terület. — 2. porta: 88.
hegy *hëgy, högy* magasabb domb, általában szőlővel beültetve: 102.
hegyalja *hëgyajja* a hegy legalacsonyabb része: 3, 29, 88, 90.
hegyes-dombos *hëgyes-dombos* változatos térfelszín: 3.
hegyes-völgyes *hëgyes-vőgyes* változatos térfelszín: 4.
hegyhát *hëgyhát* a domb teteje: 9, 10, 29.
hegyoldal *hëgyódal* a domb lejtős része: 4.
hegytető *hëgytető* a domb legmagasabb pontja: 88.
helység *helség* falu: 48.
herés kert ~ lóherével bevetett, elkülönített földdarab: 92.
heverő ~ legelőre járó állatok pihenőhelye: 39.
híd *hid* folyón, patakon, árkon a járművek átkelésére alkalmas építmény.
hideg kút *hideg kut* hideg vizű kút: 16.
hideg völgy *hideg vőgy* huzatos, hűvös levegőjű völgyszakasz: 9, 44, 88.
hodály *hodáj* az állatok együtt tartására épített nagy istállószerű épület: 3, 38, 75.
hollós ~ varjúféle madarak járják: 15.
holt *hótt* elapadt vizű: 1, 39, 102.
holtág *hótág* egykori folyómeder, amit elzártak: 90.
homok ~ homokbánya: 17, 44.
homokbánya ~ homokos földterület, ahonnan a homokot hordják építkezésre.
homokos ~ olyan földterület, amelynek homok a talaja: 19, 38.
hordat ~ a vízöntés visszamaradt hordaléka: 88, 98.
horgos ~, *horhó* meredek, szakadékos domboldalak között vivő mély út: 3, 13, 44, 46, 54, 75.
hostél ~ a házak végében levő föld a kukorica és krumpli termesztésére: 75.
hosszú *hosszi* kiterjedt földterület: 90.
hőskert ~ emlékpark a hősi halottaknak szánva: 92.
hősliget ~ emlékpark a hősi halottaknak szánva: 92.

iharos ~ ihar- (juhar-) fák csoportja: 38, 50, 88.
ingovány ~ vizenyős terület: 3, 54, 88.
iparvasút *iparvasut* nagy gazdasághoz tartozó teherszállító vasút: 48.
irtás ~, *ërtás* az egykori kiirtott erdő szántóvá feltört helye: 19, 52, 54, 100, 102.
irtás föld *irtás főd* kiirtott erdő helyén levő szántóföld: 24.
itató ~ állatok itatására szolgáló folyó- vagy patakrész: 29, 38, 76.
itató kút *itató kut* állatok itatására szolgáló kút a legelőn: 6.
ívató *ivató* olyan tó, ahol tenyészhalakat tartanak szaporításra: 29.

járás ~ állathajtó földút: 3, 29, 54.
jávoros ~ erdőrész, ahol jávorfák vannak: 8.
jegenyés *jegënyés* jegenyefák csoportja: 1, 12, 38, 87.
jégvágó tó ~ tó, amelynek vastag jegét darabokra vágva a jégverembe hordták: 77.
juhállás ~ a juhnyáj tartózkodási helye: 29, 97.
juttatott föld *gyuttatott főd* földosztáskor kapott földterület: 6.

kákás tó ~ olyan tó, amelynek a partján sok vízinövény tenyészik: 95.
kanális ~ 1. pataknál nagyobb folyó: 3, 38, 44, 88, 90. — 2. mesterséges vizesárok: 29.
kanistálló *kanyistálló* apaállat gondozására épített istálló: 22.
kanyar ~ 1. útkanyar: 40. — 2. folyókanyar: 92.
káposztás *kábosztás* olyan földterület, ahol káposztát szoktak termeszteni: 64.
káposztás kert *kábosztás kert* a falu közelében káposztával beültetett földterület: 1, 9, 15.

kapu ~ utat elzáró sorompó a mezőn vagy az erdő bejáratánál: 3, 54.
karám ~, *karány* szarvasmarhák körülkerített nyári tartózkodási helye: 3, 98, 102.
kastély *kastéj* nagyobb, díszesebb lakóépület: 38, 88, 90.
kaszáló *kaszálló* rét, vagy gyümölcsösben levő füves terület: 14, 75, 88, 90.
katlan *katlany* domboktól körülvett terület: 14, 16, 75, 88.
kátyú *kátyó* gödrös, vízállásos hely: 38, 48, 88.
kávás kút *kánvás kut* korláttal körülvett kút: 39.
kavics *göbecs* olyan földterület, amelynek kavicsos a talaja: 10.
kazalos ~ szérűnek használt terület, amelynek a szélén a csépelt gabona szalmáját kazalba rakva tartották: 15, 88.
kelő ~ átjáró (vizen, mocsáron): 97.
kenderáztató *kendëráztató* tó vagy patak része, ahol a kendert áztatják: 9, 24, 29, 44, 54, 88, 90.
kenderes *kendërës, kendörös* olyan földterület, amelyen kendert szoktak termeszteni: 52, 102.
kenderföld *kendërfőd* kender termesztésére használt földterület: 3, 7, 29, 38, 44, 54, 90.
képes fa ~ olyan fa, amelynek a törzsére (szent)képet függesztettek: 4, 10, 48.
kerék domb ~ kúp alakú domb: 18.
kerekes ~ kör alakú, jegenyefákkal körülvett terület: 38.
kerék rét ~ kerek alakú rét: 80.
keresztutca *körösztutca* valamely utcát keresztül szelő utca: 6.
kerítés *kerittés* holt ággal körülkerített terület: 39, 97.
kert ~ drótfonattal, sövénnyel körülvett terület, ahol főleg zöldséget és gyümölcsöt termesztenek.
kert alja *kert ajja* a mezőnek a házi kertekkel érintkező része: 38, 75, 88, 90.
kerület ~ nagyobb falu egy része: 29.
keszeges *keszegës* olyan folyószakasz vagy tó, ahol sok keszeg van: 102, 108.
kígyós *kigyós* olyan terület, ahol kígyót találtak: 32, 106.
kikötő ~ a hajók vagy csónakok kikötőhelye a Dunán, Sión vagy kisebb folyókon.
kilátó ~ természetes vagy mesterséges magaslat: 12, 58, 87, 88.
kiskút *kis-kut* forrás: 9, 18, 39, 46, 75, 88.
kobzó ~ olyan hely, ahol a kukoricát szokták fosztani: 48.
kocsiút *kocsiut* az utcának az a része, ahol a járművek közlekednek.
kolompéros ~ veteményes kert, ahol rendszerint krumplit (kolompért) termesztettek: 105.
komlós ~ olyan terület, ahol valaha komlót termesztettek: 26.
konkolyos *konkolos* gazos, konkollyal kevert gabonát termő terület: 7.
konyhaföld *konyhafőd* vetemény termesztésére használt terület: 76.
konyhakert ~ a háznál levő kert: 39.
koplaló ~ soványan termő föld: 30.
kopolya *kopoja, koboja* vízállásos, mélyen fekvő terület: 29, 43, 98.
korlát *kollát* az állatok együtt tartására szolgáló fából készített kerítés: 9.
kotyor ~ völgykatlan: 38.
kőbánya ~ kőfejtésre alkalmas hely: 81.
köbölkút *köbőkut* 67. (Nem tudták értelmezni.)
kőhányás *kűhányás* kőtörmelékből összerakott emelkedő: 97.
kőhíd *kühid* kőből vagy betonból készített átkelő folyók, patakok és árkok felett: 1, 8, 14.
kökényes *kökényës* kökénybokrokkal benőtt terület: 22, 56.
kőkép *kükép* szobor: 18.
köleses *kölesës* olyan terület, amelyen gyakran termesztettek kölest: 24.
köményes *köményës* egy földterület, amelyen egyik évben köményt kíséreltek termeszteni: 92.
könyök ~ szögben hajló utcarész: 4.
kőrises *kőrisës* erdőrész, amelyben főleg kőrisfák nőnek: 10, 15, 34.
körtefás ~ körtefák csoportja: 1, 27, 88.
körtélyes *körtélës, körtélös* olyan terület, ahol több (vad) körtefa van: 20, 75.
körtés ~ olyan terület, ahol több körtefa van: 17.
kövecses *kövecsës* köves talajú terület: 2.
kövér kút *kövér kut* bővízű kút: 2.
kövesút *kövesut, küjesut* kővel fedett út.
kövezés ~ kőgát a Duna medrében: 29.
köz ~ szűk, rövid összekötő út vagy utca.
központ ~ a falunak az a része, ahol a középületek (tanácsház, templom, iskola) vannak.
község *kösség* a népibb „falu" szó mellett a település megnevezése.
krumplis kert ~ az udvarok végében krumpli vagy kukorica termesztésére használt terület: 90.
kukorica föld *kukorica főd* kukorica termesztésére használt földterület.
kukoricás ~ kukoricával beültetett földterület.
kúria ~ a többi háznál tekintélyesebb egykori nemesi ház, amely azonban a kastélynál kisebb, egyszerűbb: 88.
kút *kut* ásott és körülépített víznyerő.
kútvölgy *kutvőgy* olyan mélyen fekvő völgyszerű terület, amelyben kút vagy forrás van: 100.
kutyanyelv *kutyanyëv* hosszú, szűk terület: 2.

kutyaszorító *kutyaszorittó* az utcának hurkos elágazása: 7, 9, 22, 29, 44.
kutyatejes ~ olyan terület, ahol sok a kutyatej (euphorbia): 22.
külső *kűső, kíső* a falutól távolabb levő: 8, 54, 90, 92, 102.
külvég *kilvíg* a falu széle kelet-nyugati irányban: 29.

lakás ~ lakóház, amelyben szolgálati lakás van: 10, 90.
lap ~ a környezeténél alacsonyabb terület: 3, 7, 8, 44, 54, 88, 102.
láp ~ 31, 106. (Nem tudták értelmezni.)
lapály *lapáj* vizenyős, lapos terület: 29.
lapályos *lapájos* vizenyős, lapos terület: 29, 75.
lapos ~ a környezeténél alacsonyabb terület.
látófa ~ magas fa, amelyről jó kilátás nyílik: 105.
lécinás ~ olyan terület, ahol sok lícium nő: 9.
lefolyó *lëfojó* vízlevezető árok: 38.
legelő ~, *legellő* füves terület állatok legeltetésére.
legelőföld *legelőfőd* volt legelő: 73.
legelőszántó ~ volt legelő: 73.
lejárat *lëjárat* lejáró út mélyebben fekvő területre: 87.
lejáró *lëjáró* lejárat mélyebben fekvő területre: 29.
lejtő ~ hirtelen lejtő út: 87.
lenek *lënek* délre.
lénia ~ erdő-nyiladék: 14, 46, 54, 75.
libalegelő *libalegellő* a falu szélén gyepes terület libák legeltetésére: 88.
libarét ~ libák legeltetésére szolgáló gyepes terület: 51, 96.
libausztató ~ mélyedésben összegyűlt víz: 96.
liget ~ parkosított terület: 9, 18.
lihegő *lihëgő* meredek út: 14.
limbus ~ gidres-gödrös, sáros, vizes útszakasz: 38, 54.
lófingató ~ meredek út: 6.
lóherés *lóherës* olyan terület, ahol több éven át lóhere van: 9, 38.
lóré ~ lóvontatású gazdasági vasút: 104.
ludas ~ libalegelő: 2, 5, 100.
lúdvesztő ~ libausztató: 31.
lütyü kút *lütyü kut* kézi nyomásra működő szivattyús kút: 50.
lyuk *lik* földbevájt barlangszerű mélyedés: 2, 3, 7, 29, 30, 44, 53, 88.

madaras ~ olyan terület, ahol sok madár tartózkodik: 5.
magas *magos* domb legmagasabb pontja: 15.
magazin *bagaziony* raktár: 8.
magtár ~ gabonaraktár: 102.
magyalos ~ olyan terület, ahol sok magyalbokor van: 20.
major ~ gazdasági épületek és néhány lakóépület csoportja.
makkos ~ tölgyfaerdő: 19, 41.
mál *ma, má, máj, mány* 75, 80, 81, 99. (Nem tudták értelmezni.) [*ma, má* 'hegyoldal, domboldal', a *mell* szó hátul képzett párja. Gyakori a Dunántúlon. Markó Imre megjegyzése.]
malát ~ olyan terület, amelyen sok a cserjeszerű malátafű: 43, 98, 105, 108.
malom ~ gabona őrlésére szolgáló üzem és épülete.
malomárok ~ a vízimalomhoz vezető vizesárok: 14, 38, 88.
malomhely *malomhej* elpusztult malom helye és környéke: 27.
malompatak ~ a vízimalomhoz vezető vizesárok. 38.
mandulás ~ olyan terület, ahol mandulafák csoportja van: 29, 38.
marhaállás ~ legelő szarvasmarhák delelőhelye: 34.
marhajárás ~ a legelőre hajtott szarvasmarhák útja: 17.
meder *medër* a folyó, patak, árok két part közti része: 39.
megálló *mëgálló* menetrendszerűen közlekedő szállítóeszköz megálló helye: 51.
megye *mëgye* két földdarab közti keskeny sáv: 38, 54, 88.
megyei út *mëgyei ut* olyan út, amelynek a karbantartásáról a megye gondoskodik: 46.
méhes ~ az a terület, ahol méheket tartanak: 9, 70.
meleg gödör ~ szélvédett, dombokkal körülvett terület: 44.
meleg völgy *meleg vőgy* szélvédett völgy: 12.
mellék ~ valamely víz, mocsár, tó melletti terület: 3, 15, 38.
mélyút *méjut, méllut* horhos: 6, 8, 29, 38, 88, 90.
ménesjárás *ménësjárás* az uradalmi ménes jártató helye: 3.
mesgye *mëgye* két földdarab közt hagyott elválasztó keskeny sáv: 29, 54, 88.
mészégető ~ mészkövet égető hely: 27.
messzelátó *messzilátó* fából készített kilátó: 87.
mező ~, *mezző* a falu tulajdonában levő (megművelt) külterület.
mocsár ~ vizenyős, tocsogós terület: 58.
mocsola ~ mosóhely vagy kenderáztató: 75, 105.
mogyorós *magyarós* olyan terület, ahol sok a mogyoróbokor: 4, 18.
mosó ~ patakrész, ahol mostak: 7.
möge ~ valami mögött levő terület: 9.
muhar föld *mohar főd* olyan földterület, amely muharral van bevetve: 9.
műút *műut* szilárd burkolatú fontosabb közlekedési útvonal: 72.

nádas ~ olyan terület, ahol sűrűn tenyészik a nád.
nádlás ~ nádas: 105.
nagy utca ~ a falu főutcája: 42.

nyáras *nyáros* nyárfák sora, csoportja: 16.
nyárfás ~ nyárfák sora, csoportja: 8.
nyelves *nyëves* kutyanyelv alakú terület: 20.
nyerges *nyergës* teknő alakú mélyedés: 72.
nyihogó ~ csikólegelő: 7.
nyiladék ~ erdőben levő fahordó út: 48.
nyilas ~ 2, 33, 95. (Nem tudták értelmezni.)
nyíres *nyirës* nyírfákból álló erdőrész.
nyírfás *nyirës* nyírfákból álló erdőrész.
nyomtató ~ szérű: 17.
nyugodó ~ pihenőhely: 7.
nyulas ~ olyan hely, ahol sok nyúl tartózkodik: 93.

ó ~ régi, holt: 1.
ól ~ állatok szállása: 3, 22, 102.
oldal *ódal* a dombnak a teteje és az alja közti rész: 3, 10, 38, 44, 54, 75, 88, 90, 102.
orgonás ~ olyan terület, amelyen sok ogonabokor van: 9.
orr *ór* előrenyúló hosszú, ék alakú földterület: 29, 30, 33, 102, 108.
országút *országut* több falut összekötő fontos közlekedési út: 29, 38, 75, 90, 102.
osztály *osztáj* osztozkodáskor jutott földdarab: 18, 88.

öböl ~ folyóvíz (Duna) szárazföldbe nyúló része: 92.
ökörállás ~ legelőn tartózkodó ökrök delelő helye: 15.
ölfás ~ erdő része, ahol az elszállításra váró fát tárolják: 15.
öreg ~ nagy, terebélyes: 2, 3, 29, 44, 54, 88.
öreg erdő ~ már megritkított szálas erdő, amelyben nagy fák vannak: 44.
öreg hegy *öreg hëgy* nagy terjedelmű domb: 88, 90.
őrház ~ a vasúti pálya felügyeletével megbízott vasutas szolgálati lakása: 53.
örvény ~ a folyó mély része, ahol a víz forog: 105.
összefolyás *összefolás* patak, folyó torkolata: 19.

páfrányos *pápránnyos* olyan terület, ahol sok a páfrány (polypodiaceae): 67.
palántás ~ faiskola dugványkertje: 38.
palé ~ vizenyős, mocsaras, mélyen fekvő rét: 94, 95, 105.
pálinkaház ~ szeszfőzde: 5, 90, 102.
palló ~ gyaloghíd: 38, 107.
pálya *pája* sportpálya: 31.
parlag *pārag* 1. fel nem szántott műveletlen terület: 10, 27, 38, 48, 88. — 2. a föld végében hagyott kaszáló, legelő: 44.
part ~ 1. vízpart. — 2. szakadékos meredély: 3, 9, 29, 38, 44, 46, 54, 75, 90.
páskom *páskum* egykori erdőlegelő, legelő, amelyet a múlt században kiosztottak, majd szántóvá törtek fel: 3; 4, 5, 9, 29, 38, 90, 102.
patak ~ kisebb folyóvíz: 3, 11, 75, 88.
perjés *pörjés* sok perjével (poa-féle) fedett terület: 88.
piactér *piarctér* a falu főtere: 8, 29, 88.
pince ~ présház és bortároló helyiség.
pincesor ~ présházak sora a falu szélén: 75.
piócás ~ mocsaras terület, ahol sok a pióca: 91.
placc ~ tér: 20, 102.
plató ~ fennsík: 58.
pocsolya *pocsoja* sáros, iszapos mélyedés: 54.
pogácsás ~ pogácsaalmafák csoportja: 14.
porong ~ kiemelkedő vízöntéses területen: 30, 43, 102.
porta ~ beépített házhely: 88.
postaút *postaut* több falut összekötő szilárd burkolatú út.
posványos ~ vizenyős, ingoványos terület: 3, 54.
pozdorjás *pazdërgyás* kendertermesztő hely: 75.
pörkölés *pörkülés* leégett erdő helye: 94.
pörös ~ olyan földdarab, amelyért pereskedés folyt: 40, 88.
proletár *polëtár* az első világháború után kiosztott földterület: 90.
puszta ~ a falun kívül gazdasági épületek és mezőgazdasági munkások lakóépületeinek csoportja: 3, 29, 38, 48, 54, 75, 88, 90.

ráadás ~ a régi földosztásnál itt történt a földdarabok kiegészítése: 3, 15, 44.
rajcsur ~ lovassági gyakorlótér (Reitschule): 9, 64.
rakpart ~ a Duna-part rakodásra szolgáló helye: 29.
rámpa ~ vasúti (sorompós) átjáró: 29, 91, 98.
rekettyés *rekëttyés* rekettyebokrokkal benőtt terület: 11, 25, 41.
remíz *reméc, remész, remic, remísz* fás, bokros hely: 3, 6, 29, 38, 41, 54, 68, 87.
rész ~ egy azonos nevű nagyobb terület kisebb része: 9, 49.
rét ~ a külterületen levő szénatermő hely.
rétföld *rétfőd* egybetartozó terület, amelynek fele rét, a másik fele szántó: 3, 9, 38, 44, 54.
rév *ré* vízi átkelőhely, ahol nincs híd: 29, 30, 88, 102.
révház *réház* a rév melletti épület a révész részére: 94.

rezula *rëzula* az egykori telkes gazdák erdeje: 44, 75.
rideg kút *rideg kut* ridegmarhák itatására szolgáló kút a legelőn: 24.
rókás ~ olyan terület, ahol sok róka tanyázik: 38, 44, 59.
rövidítő *rövidittő* gyalogút: 77.

sánc ~ 1. vízlevezető árok, csatorna: 22, 46, 54, 75, 97. — 2. földhányás: 29.
sapkahegy *sapkahëgy* sapka alakú hegy: 27.
sár ~ mocsár: 3, 38.
sárgaföldes *sárgafődes* olyan terület, amelynek talaja sárga lösz: 9, 12, 29.
sarkantyú *sarkantyu* vízbenyúló gát: 108.
sarok ~ 1. utcasarok: 1, 2, 3, 54, 75. — 2. sarkosan végződő földterület: 2, 29, 44. — 3. víztől körülfolyt terület: 90.
sáros ~ mocsaras terület: 92.
séd ~ 99, 100. (Nem tudták értelmezni.)
sédfő ~ 16. (Nem tudták értelmezni.)
sík *sik* lapos, vízjárta terület: 75, 106.
simítós *simittós* agyagos terület, ahonnan a földes szoba padlatának „felsikálásá"-hoz hordták az agyagot: 39.
sió ~ (Értelmezni nem tudták.)
sóház ~ a hajó sórakományát itt rakták le: 107.
somfás ~ erdőrészlet, ahol sok som terem: 16.
somhegy *somhëgy* olyan domb, ahol sok somkóró terem: 24, 39.
somos ~ erdőrészlet, ahol sok som terem: 3, 22.
sor ~ házsor: 1, 3, 7, 29, 38, 43, 44, 54, 88, 90, 102.
sorompó ~ az utat ideiglenesen elzáró rúd: 3, 34.
sósföld *sósfőd* szikes talaj: 66.
sózó ~ az a hely, ahol a legelő állatoknak sót adtak: 22, 48.
sövény ~ sűrű sorban ültetett bokrok kerítés gyanánt: 75.
strand ~ fürdésre használt hely: 14.
sudárfás kút *sudárfás kut* gémeskút: 3, 38.
súgó *sugó* nádas vagy bokros hely, amelynek hallható a zúgása a szélben: 107, 108.
sulymos *sujmos* olyan vizenyős hely, ahol sulyom (trapa) terem: 100.
sűrű *sürü* bokros, bozótos erdőrész: 27, 44, 46, 54, 75.

szakadás ~ 1. a partnak a víztől megszaggatott része: 30. — 2. a töltés átszakadása: 98.
szakadék ~ meredek partfalú, omladékos mélyedés: 3.
szakajtás ~ árvízmosta gödör: 92.
szakítás *szakittás* árvízmosta gödör: 92.
szalag *szallag* szűk, hosszú sáv: 40.
szálas erdő *szálos erdő* ritkított, nagy fákból álló erdő: 18.
szálerdő ~ ritkított, nagy fákból álló erdő: 83.
szálfa erdő ~ ritkított, nagy fákból álló erdő: 17.
szállás ~, *szálás* állatok tartására épített hajlék a falun kívül: 3, 10, 29, 38, 54, 75, 100, 102, 108.
szálláskert ~ a szérűskerttel egybeépített szállás.
száraz malom ~ lóerővel hajtott malom: 8.
szárogató ~ a fürdetett birkákat ezen a helyen szárították: 3.
szederfás *szëdërfás* eperfák csoportja vagy sora: 8, 14.
szedres *szëdrës* eperfák csoportja: 22, 44.
szeg *szëg* falu része: 75, 102, 105.
szeglet *szëglet* két olyan földdarab, amely szöget alkot: 8.
szekérút *szekérut* földút a falu külterületén.
szél ~ valamely határrész vagy földrajzi alakzat vége: 3, 11, 46, 100, 102.
széles *szélës* nagyméretű terület: 90.
szénégető ~, *szénëgető* faszén égetésére használt terület: 2, 3, 16.
szenes ~ faszén égetésére használt terület: 39, 62.
szén völgy *szén vőgy* faszén égetésére használt terület: 67.
szérű *szürü* a háznál levő terület, ahol a gabonát cséplés előtt összerakták, majd csépelték, nyomtatták: 44, 75.
szérűhely *szürühej* a háznál levő terület, ahol a gabonát a cséplés előtt összerakták, majd csépelték, nyomtatták: 71.
szérűskert *szürüskert* közös szérű a falun kívül: 2, 3, 4, 8, 38, 44, 54, 75.
sziget ~ 1. a nagy folyókban levő száraz, magasabban fekvő terület: 38. — 2. folyóágak közti terület: 3, 18, 29, 33, 54, 87, 88, 90.
sziked *széköd* szikes talajú terület: 106.
szikes *székös* szikes talajú terület: 33, 66.
szilfai ~, *szijfai* szilfák csoportja: 1, 5.
szilfás ~ szilfa-csoport: 88.
szilvás *szivás* szilvafákkal beültetett terület: 15, 16, 22, 29, 75, 90.
szittyós ~ vizenyős terület, ahol szittyó tenyészik: 15, 87.
szőlő *szöllő* szőlővel beültetett terület, rendszerint domboldal.
szőlő föld *szöllő főd* felszántott szőlőterület: 73, 75.
szőlőhegy *szöllőhëgy* szőlővel beültetett domb.
szőrtó ~ tó, amelyben „szőrfű" (nardus) tenyészik: 108.
szúnyogos *szunyogos* olyan terület, ahol sok szúnyog jár: 29.
szurdék *szurdik*, *szurdok* vízmosásos mély út: 72, 76, 99, 102.

tabán *tobány* 5, 16, 22, 98. (Falurész neve, de nem tudják értelmezni.)

tábla ~ nagy földterület (60—80 hold) egyben művelve: 3, 4, 54.
tag ~ egy nagyobb összefüggő terület: 8, 54, 88.
taligaút *taligaut* szűkebb a közönséges dűlőútnál: 3, 8, 22, 87, 88.
tanya ~ a falu külterületén levő lakóház a hozzátartozó gazdasági épületekkel.
tarvágás ~ fakitermelés helye: 54.
téglaégető ~ nem üzemszerű téglavető és égető hely: 4, 38, 55.
téglagödör ~ agyagos földterület, ahonnan a téglagyártáshoz hordták az agyagot: 29.
téglagyár ~ üzemszerű téglaégetés: 44, 65, 88.
téglaház ~ kisebb méretű téglaégető üzem: 2, 29, 38, 46, 54.
téglástó ~ a téglaégetéshez kibányászott agyaggödörbe gyűlt víz: 1.
tehénjáró ~ tehénlegelő.
tehénkút *tehénkut* a legelőre járó tehenek itatására szolgáló kút a legelőn: 31, 56.
tehén legelő *tehén legellő* legelőrész a tehenek legeltetésére: 43.
tekeres *tekerës* tekervényes alakú terület: 10, 30.
tekerület ~ a folyómeder kanyargós szakasza: 97.
teknő *tekenyő* teknő alakú mélyedés: 106.
teknős *tekenyős* az erdő hársfás része, ahol teknőt szoktak faragni: 80.
telek ~ 1. házhely: 29, 75, 102. — 2. egy darab szántóföld: 9, 10, 17, 38, 54, 90.
telelő ~ az uszályok, malmok telelője: 102.
telep ~ újonnan épített település a falu egy részén: 7, 9, 14, 29, 38, 54, 87, 90, 94, 102.
temetés ~ a hivatalos temetőn kívüli sír a határban 98.
temető ~ 1. a hivatalos temetőkert. — 2. külön levő sír a határban.
tér ~ az utca kiszélesedése a falu közepén, több utca torkolatában: 29, 38, 88.
tető ~ a domb legmagasabb pontja: 10, 28, 54, 75.
tilos ~ olyan terület, amelyen nem volt szabad járni vagy állatokat legeltetni: 19, 29, 64.
tisztás ~ fátlan rész az erdő belsejében: 18.
tó ~ nagyobb állóvíz: 3, 38, 88.
tóállás ~ vízállásos mélyedés: 38.
tocsogó ~ vizenyős hely: 87.
torok ~ patak, folyó másikba való beömlésének helye: 3, 7, 38, 98, 99, 102.
tölgyes *tölös* az erdőnek tölgyfákból álló része: 10, 29.
tölgyfás *tőfás* az erdőnek tölgyfákból álló része: 72.
töltés *tőttés* védőgát: 38, 102.
törés ~ egykori rétből vagy legelőből feltört szántóterület: 25, 54.
tőzegtelep ~ tőzegbánya: 69.
túrószacskó *túrósacskó* túrószacskóhoz hasonlító háromszög alakú terület: 5.
tuskós ~ olyan terület, ahol erdőirtás után ki kellett szedni a tuskókat: 2, 10, 14, 108.
tüskés ~ tüskés bokrokkal sűrűn benőtt terület: 10, 90.

udvar ~ a lakóházhoz tartozó bekerített terület.
urasági ház ~ az uraság alkalmazottjának szolgálati lakása: 1.
usztató ~ állatok fürdetésére szolgáló patak- vagy folyószakasz: 2, 6, 19.
út *ut* a járművek közlekedésére szolgáló terület.
utca ~ a faluban a házak közötti útvonal.
utcasor ~ a faluban a házak sorrendje.

ürgeváros ~ olyan terület, ahol sok ürge tanyázik.

vadalmás *vadómás* vadalmafák csoportja: 8, 15.
vadas ~ vadaskert: 87, 91.
vadászház ~ pihenőház vadászat alkalmával: 48.
vadbefogó ~ olyan hely, ahol a vadat elejtés nélkül tudják élve megfogni: 51.
vaditató ~ vízállás, ahova a vadak inni járnak: 27, 48.
vadkert ~ vadaskert: 5, 22, 38, 80.
vadszőlős *vadszöllős* beoltatlan szőlőveszszők telepítése: 38.
vadvíz *vadviz* tavasszal fölfakadó vizes terület: 10, 12, 38.
vágás ~ 1. folyókanyar átvágása: 3. — 2. volt erdő: 8.
vakárok ~ vizesárok, amelyben csak ősztől tavaszig van víz: 8.
vályogos *vájogos* vályogvetésre alkalmas agyagos terület: 40.
vályogvető *vájogvető* vályog készítésére alkalmas hely: 87.
vár ~ 1. megerősített, katonai védekezésre alkalmas építmény: 3, 29, 54. — 2. tréfás elnevezése az olyan helynek, ahol nagy tömegben vannak akár emberek, akár mezei állatok (pl. béka, ürge stb.).
vásártér ~ az a hely, ahol a vásárokat szokták tartani: 4, 44, 54, 102.
vaskapu ~ mély út, horhos bejárata: 19, 22, 99.
vasút *vasut* pálya, amelyen vonat közlekedik: 91.
védgát ~ árvíz ellen épített földhányás a folyó partján: 33.
vég ~ egy területnek vagy falunak a vége.
venyigés ~ füzes, ahol a kosárfonáshoz való vesszőt szedik: 62.
verem *veröm* löszpartba vájt barlangszerű mélyedés: 29, 108.
visszafolyó *visszafojó* ellenkező irányban folyó csatorna: 102.

víz *viz* patak, árok: 46.
vízállás *vizállás* olyan terület, ahol meg szokott állni a víz: 44.
vízárok *vizárok* vízelvezető árok: 7, 62.
vizesárok ~ vízelvezető árok: 14.
vizes malom ~ patak vizével hajtott malom: 2, 3, 38, 54, 75, 88.
vízfolyás *vizfojás* patak: 3.
vízhuzató *vizhuzató* vizet kiemelő szivatytyús szerkezet: 3, 56.
vízmosás *vizmosás* víz által kimosott mélyedés, árok: 3.
völgy *vőgy* két domb között hosszan elnyúló mély terület: 3, 38, 44, 54, 88, 90, 102.

zátony ~ a víz medrének felemelkedő, de a vízből ki nem látszó része: 29, 35, 38, 43, 102.
zöldséges *zőccségös* olyan földterület, ahol zöldséget szoktak termeszteni: 68.
zúgó *zuggó* zsilipen át vagy magaslatról lezuhanó víz: 16, 38, 44, 92.
zuhogó ~ vízesészerű folyószakasz: 29, 30, 55, 102.

zsibalegelő *zsibalegellő* libalegelő: 16.
zsibamező *zsibamezző* libalegelő: 1, 38.
zsibatér ~ libalegelő: 7, 9.
zsilip ~ mesterséges vízleeresztő: 3, 29, 105.
zsombékos ~ 1. olyan vizenyős terület, ahol vízinövények töve, fűcsomók egyben maradva vannak: 3, 38, 54, 75. — 2. vakondtúrásos terület: 29.

TOLNA MEGYE TÉRKÉPE

I. A TAMÁSI JÁRÁS TÉRKÉPE

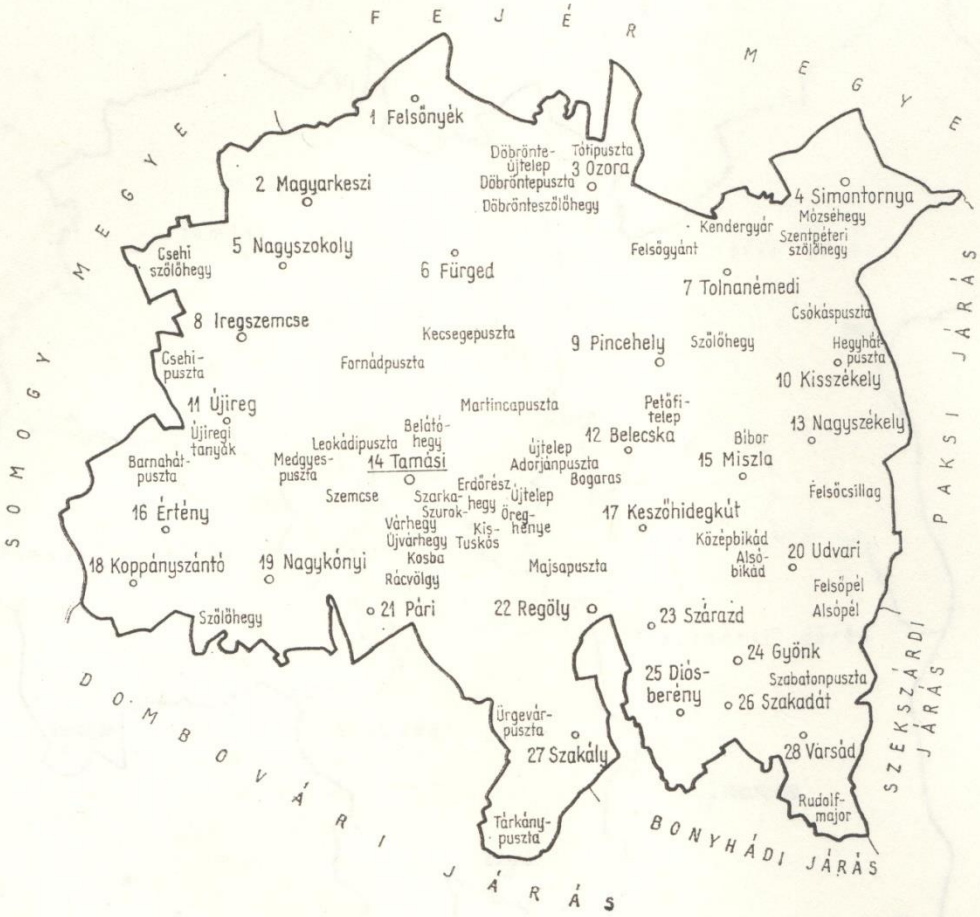

Tolna